

Het Regeeringsontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht vergeleken met het
Ontwerp samengesteld door den Hoogleeraar H. VAN DER HOEVEN.

(Vervolg van N°. 2, bladz. 105.)

Ingevolge toezegging aan het slot van het eerste gedeelte van ons opstel zullen wij thans nog enkele artikelen, voor zoover zij op de marine betrekking hebben, nader beschouwen, ten einde aan te toonen, dat de Regeering den invloed van het door ons veroordeelde art. 26 R. op strafartikelen van het Tweede Boek niet genoegzaam overzien heeft.

Art. 97 R., laatste lid, luidt:

»Levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren kan worden opgelegd, indien het bevel het werkdadig optreden tegen den vijand, of, in tijd van oorlog, de bestrijding van oogenblikkelijk zeegevaar betref.»

Uit art. 97 R., laatste lid, volgt dat de levenslange gevangenisstraf, inventueel ingevolge art. 26 R. door de doodstraf te vervangen, alléén opgelegd kan worden *in oorlogstijd*. Nu vragen wij: is het niet volmaakt onverschillig of het bevel tot bestrijding van oogenblikkelijk zeegevaar in vredes- dan wel in oorlogstijd gegeven wordt? Ook de Regeering beantwoordt deze vraag bevestigend; het art. 97 R., laatste lid, is dan ook in strijd met de Memorie van Toelichting (bladz. 17), waar wij lezen:

»Over de noodzakelijkheid van het behoud der doodstraf in het zeerecht in soortgelijke gevallen als thans zijn omschreven in de artikelen 85—92 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water, wordt door nagenoeg niemand getwijfeld. »Voor de handhaving van de discipline aan boord van een oorlogsschip zal het somtijds hoog noodig zijn, dat muiters en oproermakers kunnen worden gedood. Men heeft daar geen gelegenheid den booswicht op andere wijze dadelijk onschadelijk te maken. Onder het scheepsvolk moet het bewustzijn blijven heerschen, dat in het uiterste geval aan boord kort recht zal worden gedaan. Handelt men dáár niet met de noodige fermeit, dan bestaat er groote kans dat het gansche schip wordt afgeloopt, want weifelaars worden licht handlangers» (1). Zie het laatste

(1) Aldus het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over het ontwerp van Wet tot afschaffing der doodstraf, Bijbl. 1869—1870, Bijl., bladz. 1316: — OLDENHUIS GRATAMA, Tweede Kamer, 17 Mei 1870, Handel. II, bladz. 1429; — SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJDE, Eerste Kamer, 13 September 1870, Handel. I, bladz. 563. Vergelijk CREMERS, Tweede Kamer, 18 Mei 1870, bladz. 1431. — Zie ook F. von HOLTENDORFF, I. c., bladz. 166.

lid van artikel 97, artikel 102, n°. 2, en het laatste lid van artikel 107 van het ontwerp”.

Wanneer men voorts bedenkt, dat art. 2, laatste lid, der Wet van den 17den September 1870, tot afschaffing der doodstraf (*Staatsblad*, n°. 162) inhoudt:

»Niettemin blijft de doodstraf gehandhaafd in alle geval van oproer, opstand, zamenzwering, zamenrotting of muiterij, voorzien bij de artt. 85 tot 92 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water, voor zooverre deze misdrijven aan boord worden gepleegd in volle zee of in den vreemde ook in tijd van vrede”, dan lijdt het niet de minste tegenspraak, dat het art. 97 R., laatste lid, bepaaldelijk de bedoeling der Regeering *niet* weergeeft. Zooals het artikel luidt, kan de matroos, die in vreedstijd in volle zee weigert te gehoorzamen aan een bevel betreffende de bestrijding van oogenblikkelijk zeegevaar, slechts gestraft worden, ingevolge art. 97 R., eerste lid, met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar en negen maanden! Volgens de Memorie van Toelichting daarentegen zou de rechter alsdan de doodstraf moeten kunnen opleggen. Neemt men de woorden *in oorlogstijd* uit art. 97 R., laatste lid, weg, dan kan daarom toch nog niet in het gestelde geval de doodstraf uitgesproken worden, omdat het gewraakte art. 26 R. spreekt van *in oorlogstijd* gepleegde misdrijven.

Beschouwen wij thans de artt. 102 R. en 107 R.

Art. 102.

»Met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren wordt gestraft:

- 1°. feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog;
- 2°. muiterij aan boord van een oorlogsvaartuig zich ergens bevindende waar geen onmiddellijke hulp te verkrijgen is.”

Art. 107.

»De belhamels onder de deelnemers aan het militair oproer worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren.

»Indien het feit is gepleegd in tijd van oorlog, of aan boord van een oorlogsvaartuig zich ergens bevindende waar geen onmiddellijke hulp te verkrijgen is, wordt levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren opgelegd.”

Uit het hiervoren aangehaalde gedeelte der Memorie van Toelichting (blad. 17) volgt, dat de Regeering terecht van oordeel is, dat de misdrijven, bedoeld in art. 102 R., 2°, en art. 107 R., laatste lid, ook *in vreedstijd* met de doodstraf gestraft moeten kunnen worden. Wij zullen evenwel aantoonen, dat het Ontwerp R. de mogelijkheid daartoe beneemt.

In beide artikelen wordt gesproken van *een oorlogsvaartuig zich ergens*

bevindende waar geen onmiddellijke hulp te verkrijgen is. Neemt men aan dat een oorlogsvaartuig, zoolang het zich in territoriale wateren bevindt, in den regel onmiddellijk hulp kan verkrijgen, zoo komt men tot de conclusie dat de artt. 102 R., n°. 2, en 107 R., laatste lid, alleen betrekking kunnen hebben op een oorlogsvaartuig, dat zich in volle zee of in den vreemde bevindt, als wanneer het, ingevolge art. 51 R., tweede lid, gelijkgesteld wordt met eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht.

Staan wij een oogenblik stil bij het art. 51 R., dat zegt:

»De krijgsmacht wordt geacht op voet van oorlog gebracht te zijn, zoodra in den zin van dit Wetboek tijd van oorlog bestaat.

»Met eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht wordt gelijkgesteld het oorlogsvaartuig, dat zich in volle zee of in den vreemde bevindt.»

De uitdrukking *eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht* wordt gebezigd in de artt. 129 R., 132 R., 138 R., 139 R. en 140 R. Uit art. 51 R., eerste lid, volgt, dat die artikelen alleen toepasselijk zijn op de krijgsmacht die in oorlogstijd (87 W. v. S., art. 48 R. en 49 R.) op voet van oorlog gebracht is, en niet op de krijgsmacht die in vreedestijd voor oefening gemobiliseerd wordt.

Art. 51 R., tweede lid, geeft voor de marine eenige uitbreiding; de artt. 129 R., 132 R., 138 R., 139 R. en 140 R. zijn op eene bemanning van een oorlogsvaartuig *bovendien* toepasselijk, wanneer dat vaartuig, *al zij het in vreedestijd*, zich in volle zee of in den vreemde bevindt. Eene verdere strekking of andere bedoeling kan noch mag men aan het art. 51 R., tweede lid, geven.

Wij redeneeren nu als volgt: Is er geene onmiddellijke hulp te verkrijgen, dan bevindt zich het oorlogsvaartuig in volle zee of in den vreemde, en wordt mitsdien gelijkgesteld met eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht, welke gelijkstelling ook geschiedt voor vreedestijd. Aangezien het art. 26 R. zegt, dat slechts *in oorlogstijd* de levenslange gevangenisstraf vervangen kan worden door de doodstraf, zoo zal dus *in vreedestijd*, ondanks de zoo juist bedoelde gelijkstelling en ondanks de Memorie van Toelichting (bladz. 17), naar aanleiding der misdrijven van art. 102 R., n°. 2, en art. 107 R., laatste lid, de kapitale straf niet opgelegd kunnen worden.

Wij zien alzoo dat het art. 26 R. ook der Regeering in den weg staat.

Wij achten ons verplicht te vermelden, dat, terwijl dit opstel reeds ter perse was, Aflevering 2, Deel VIII, van het *Tijdschrift voor Strafrecht* (1) het licht zag, waarin de Vice-Admiraal N. MAC LEOD betoogt, dat de uitdrukking »op voet van oorlog» van het art. 51 R. synoniem is met »in tijd van oorlog.» Ofschoon die opperofficier ons niet tot andere inzichten heeft gebracht, zoo schijnt het ons thans evenwel toe, dat in alle geval het

(1) In die aflevering komt ook voor een opstel van onze hand, waarin wij de regeling der doodstraf-quaestie in het ontwerp R. uitvoerig bestrijden.

verschil van opvatting betreffende de beteekenis van »op voet van oorlog gebracht» toont, dat het art. 51 R. aan duidelijkheid te wenschen overlaat.

Wij releveeren nog dat de Vice-Admiraal bewijst, dat, indien men de door hem gegeven uitlegging huldigt, het art. 51 R. ten eenenmale onhoudbaar is.

Volgens het ontwerp R. kan de in de strafklasse geplaatste militair *niet* voorwaardelijk daaruit ontslagen worden. In *De Militaire Spectator* (1890, n°. 9) hebben wij de regeling van het voorwaardelijk ontslag, voorgesteld door Mr. VAN DER HOEVEN, bestreden, en het verheugt ons dan ook, dat zij door de Regeering niet is overgenomen. Wij betreuren het evenwel, dat men deze nieuwe instelling — het voorwaardelijk ontslag — nu maar geheel en al geschrapt heeft, tenzij zulks het gevolg is van de omstandigheid, dat men geene regeling heeft kunnen vinden, waarbij de door den heer J. P. VAN ROSSUM (*Marineblad*, 1889—1890) en door ons aangegeven bezwaren op bevredigende wijze uit den weg geruimd werden.

Zooals het ontwerp R. daar voor ons ligt, geeft het aanleiding tot de volgende opmerking, die haar oorsprong vindt in het niet overnemen van een voorschrift in den geest van art. 22 v. D. H., hetwelk zegt: »Eerst na verloop van twee jaren na het ontslag uit de strafklasse, het voorwaardelijk ontslag daaronder begrepen, kan de uit de strafklasse ontslagene in aanmerking komen om, overeenkomstig de gewone regelen, bevorderd of in eene hoogere klasse aangesteld te worden.»

Indien een minder militair verlaagd wordt, kan hij eerst na verloop van een bij het vonnis te bepalen termijn van ten hoogste een jaar weer in eene hoogere *klasse* aangesteld worden. (Art. 15 R.) De plaatsing in eene strafklasse gaat van rechtswege gepaard met verlaging en wordt opgelegd voor een tijd, bij het vonnis vast te stellen, van ten minste 3 maanden en ten hoogste twee jaren; bij het vonnis wordt dan echter niets bepaald omtrent den duur der verlaging. Wat is hiervan het gevolg? Dat de mindere, die tot de zwaardere bijkomende straf van plaatsing in de strafklasse wordt veroordeeld, in sommige gevallen spoediger de hoogere klasse weer bereiken kan dan de mindere, die alléén verlaagd is. Bijv.: de mindere A. wordt veroordeeld tot verlaging, onder bepaling dat hij eerst na een jaar weer in aanmerking kan komen om in eene hoogere klasse aangesteld te worden; de mindere B. wordt veroordeeld tot plaatsing in de strafklasse voor den tijd van 3 maanden en van rechtswege gaat dit gepaard met verlaging tot de laagste klasse. Ofschoon B. de zwaarste straf verdient heeft, kan hij eventueel veel spoediger weer in aanmerking komen om in eene hoogere klasse gebracht te worden dan A.

Wij geven in overweging, in verband met den termijn in art. 15 aangegeven, voor te schrijven, dat de in eene strafklasse geplaatste mindere eerst na verloop van een jaar na zijn ontslag weer in aanmerking kan komen voor bevordering of aanstelling in eene hoogere klasse.

Zeer jammer vinden wij het dat de Regeering de artt. 19 v. d. H. (18 R) en 33 v. d. H. (28 R.) ongewijzigd overgenomen heeft. Ons scheen het toe, dat in het *Marineblad* (aflevering 8, 1889—1890), in het *Militair Blad* (31 December 1889) en in *De Militaire Spectator* (1890, n°. 9) de onverdedigbaarheid dier artikelen, in onderling verband beschouwd, glashelder aangetoond was.

Art. 35 R. verschilt van het art. 40 v. d. H. Het eerste artikel stelt vast, dat indien een der misdrijven omschreven in de artikelen 245 en 281 van het Wetboek van Strafrecht, gepleegd is in tijd van oorlog door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon, de vervolging ambtshalve kan plaats hebben; art. 40 v. d. H. laat eene ambtshalve vervolging toe van al de klachtmisdrijven van het W. v. S.

Aangezien het moeilijk vooruit na te gaan is in hoeverre en in welke mate de tucht in het leger in oorlogstijd betrokken zal kunnen wezen bij de klachtdelicten van het W. v. S., en in de artikelen gesproken wordt van *kan* en dus eene ambtshalve vervolging nimmer verplichtend is, zoo schijnt ons het art. 40 v. d. H. verkieslijk toe.

Op bladz. 531 van *De Militaire Spectator* 1890, n°. 9 hebben wij in het midden gebracht, dat het art. 43 v. d. H., betreffende den aanvang van den termijn van verjaring van het recht tot strafvordering ter zake van ongeoorloofde afwezigheid of van desertie, niet rekening houdt met den officier, m. a. w. met hen, die eene dienstverbindtenis voor niet bepaalden tijd hebben aangegaan. In deze leemte wordt voorzien door het art. 36 R. 2°.

Art. 32 R. (37 v. d. H.)

»Van alle straffen is de doodstraf de zwaarste.»

De Memorie van Toelichting der Regeering zegt: »De bepaling is noodig, niet alleen om het geval van samenloop, maar ook o. a. voor de toepassing van art. 1, 2de lid van het W. v. S.»

De doodstraf komt feitelijk als strafbedreiging in het ontwerp R. niet meer voor; wij herhalen: zij is, volgens de Memorie van Toelichting, geen eigenlijke straf meer; zij kan echter in een enkel geval, de nood is de beslissende factor, in de plaats treden der zwaarste straf, de levenslange gevangenisstraf, der Nederlandsche strafwetten. Maar heeft men dan het art. 32 R. nog wel noodig?

In ons oog is het art. 32 R. geheel overbodig geworden.

Volgens het ontwerp v. d. H. (art. 41) verjaart het recht tot strafvordering *niet* wegens een der misdrijven omschreven in artikel 64 v. d. H. (militair verraad) of in de artt. 92, 93, 97, 101, 102 en 108 (misdrijven tegen de

veiligheid van den Staat of tegen de Koninklijke waardigheid) van het W. v. S., begaan door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon. Volgens het W. v. S. kan het recht tot strafvordering steeds, zelfs bij de zwaarste misdrijven, verjaren; het art. 41 v. d. H. behelst mitsdien eene hoogst belangrijke afwijking van de beginselen, die ten opzichte van dit onderwerp den grondslag gevormd hebben van het W. v. S. Deze afwijking is bestreden in het *Tijdschrift voor Strafrecht*, 1890, deel IV, in het *Paleis van Justitie*, n°. 126, 1889, en eindelijk in het Verslag der militaire commissie. Wij willen hier het vóór en tegen niet in overweging nemen, maar volstaan met er op te wijzen, dat de artt. 41, 42 (1) en 44 (2) van het ontwerp v. d. H. voorschriften bevatten, welke niet vereenigbaar zijn met de beginselen betreffende het noodrecht, in verband met bedreiging met en toepassing van doodstraf, welke bij de samenstelling van het ontwerp R. zijn gehuldigd. Terecht heeft men dan ook het ontwerp v. d. H. gewijzigd in den zin, zooals zulks door Mr. DOMELA NIEUWENHUIS is aangegeven op bladz. 322—325 van het hierboven aangehaald opstel in het *Tijdschrift voor Strafrecht*, en zijn dientengevolge de artt. 41 en 42 uit het ontwerp v. d. H. gelicht, en is het art. 44 v. d. H. vervangen door het op bladz. 99 van dit tijdschrift vermelde art. 37 R.

Men mag echter niet over het hoofd zien, dat het loslaten van de bedoelde noodrecht-theorie niet meebrengt, dat men de denkbeelden van Mr. VAN DER HOEVEN betreffende de onverjaarbaarheid van sommige zware misdrijven in het militaire strafrecht onderschrijft. Zeer juist heeft Mr. DOMELA NIEUWENHUIS gezegd:

»En wil men onverjaarbaarheid, men neme haar ook voor het gemeene recht aan. Mr. VAN DER HOEVEN heeft de consequentie daarvan gevoeld, enz. enz.» (Deel IV, 1890, bladz. 323, *Tijdschrift voor Strafrecht*).

Art. 38 R., 1°, bevat de door ons gewenschte wijziging. (Zie *De Militaire Spectator*, 1890, n°. 7, bladz. 401; *Militair Blad*, 15 Januari 1890, bladz. 3.)

De artikelen der ontwerpen R. en v. d. H., welke betrekking hebben op de dienstplichtigen, laten wij hier volgen.

ART. 45 v. d. H.

Onder militairen worden verstaan:

- 1°.
- 2°.
- 3°. de dienstplichtigen, van het

ART. 38. R.

Onder militairen worden verstaan:

- 1°.
- 2°.
- 3°. de dienstplichtigen, van het

(1) Art. 42. v. d. H. Het recht tot strafvordering wegens alle niet in het vorig artikel vermelde misdrijven, ter zake waarvan de doodstraf kan worden opgelegd, vervalt door verjaring in vier-en-twintig jaren.

(2) Art. 44. v. d. H. Het recht tot uitvoering van de doodstraf vervalt niet door verjaring.

oogenblik waarop hun, na hunne overlevering aan de daartoe aange-
wezen militaire autoriteit, de boven-
omschreven bekendmaking (1) zal zijn
gedaan, en zoolang zij daarna in
werkelijken dienst zijn; alsmede
wanneer zij, niet in werkelijken dienst
zijnde, zich schuldig maken aan een
der misdrijven omschreven in dit
Wetboek, of aan eenig met hunne
betrekking tot de zee- of landmacht
in verband staand ambtsmisdrijf,
ambtsovertreding, of strafbaar feit
begaan onder een der in artikel 44
van het Wetboek van Strafrecht ver-
melde omstandigheden.

Zij worden geacht dienstplichtig te
blijven tot het oogenblik waarop zij uit
den militairen dienst zijn ontslagen.

ART. 46 v. D. H.

De dienstplichtige wordt geacht in
werkelijken dienst te zijn van het in
artikel 45 n°. 3 vermelde oogenblik,
totdat hij uit den militairen dienst
is ontslagen:

1°. Zoolang hij niet met onge-
vraagd verlof huiswaarts is gezonden,
of zoodra hij, voor den werkelijken
dienst opgeroepen zijnde, ter plaatse
zijner bestemming is aangekomen;

2°. gedurende den tijd dien het
onderzoek duurt, bedoeld in artikel
138 der Wet van 14 Augustus 1861,
Staatsblad n°. 72, betrekkelijk de
nationale militie;

3°. in het algemeen, wanneer hij
in uniform gekleed is.

In *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 403 e. v. hebben wij het art. 45 v. D.
H., 3°, tweede gedeelte, breedvoerig besproken. Wij waren van oordeel, dat
het artikel te diep ingreep in de maatschappelijke verhoudingen der dienst-

oogenblik waarop hun, na hunne
overlevering aan de daartoe aange-
wezen militaire autoriteit, de boven-
omschreven bekendmaking (1) zal zijn
gedaan, en zoolang of zoo vaak zij
daarna in werkelijken dienst zijn.

ART. 39. R.

Voor den dienstplichtige wordt van
het in artikel 38 n°. 3 vermelde
oogenblik, totdat hij uit den militairen
dienst is ontslagen, onder werkelijken
dienst mede begrepen:

1°. Wanneer en zoolang hij, ten-
gevolge van eene door hem gedane
aanvraag, in het genot is van een
tijdelijk verlof;

2°. wanneer hij, met ongevraagd
verlof huiswaarts gezonden, tot eenig
onderzoek is opgeroepen, zoolang dat
onderzoek duurt;

3°. telkens wanneer en zoolang
hij in uniform gekleed is.

(1) D. w. z. de bekendmaking, dat zij onder de militaire tucht staan.
De wijze, waarop die bekendmaking moet geschieden, zal, volgens de Ontwerpen, later bij
Koninklijk Besluit vastgesteld worden.

plichtigen, die niet in werkelijken dienst zijn. In deze meening werden wij versterkt door de bestudeering der Fransche en Duitsche voorschriften betrekking hebbende op deze quaestie, terwijl wij later een zeer gewaardeerden steun en bijval vonden bij Mr. J. H. BEAUJON, President van het Hoog Militair Gerechtshof, in het *Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel VI, 1892 (1).

Keurden wij het art. 45 v. d. H., 3°, tweede gedeelte, af, ook het ontwerp R. voldoet ons niet.

Volgens het ontwerp R. wordt de tegenwoordige rechtstoestand van de dienstplichtigen met ongevraagd (onbepaald) verlof bestendigd; zij blijven mitsdien vrij wel geheel buiten het leger. Dit nu is in ons oog verkeerd. De dienstplichtige toch met ongevraagd verlof behoort nog tot het leger en heeft als zoodanig bepaalde militaire plichten te vervullen, terwijl het zeker gewenscht is, dat hij, bij schending dier plichten, onderworpen zij aan den militairen rechter. Vooral dit laatste zal hem er aan herinneren, dat hij den wapenrok slechts tijdelijk afgelegd heeft, dat hij, ofschoon weer teruggekeerd in de burgermaatschappij, toch nog in zekere betrekking staat tot de actieve krijgsmacht. Ook vergete men niet, dat de in staat van wording zijnde nieuwe organisatie van het leger niet onwaarschijnlijk een veelvuldig dienstcontact tusschen de personen behoorende tot de werkelijk dienende macht en de dienstplichtigen met ongevraagd (onbepaald) verlof, officieren en minderen, noodzakelijk zal maken.

Wij willen hier niet andermaal de Fransche en Duitsche voorschriften neerschrijven; wij zullen volstaan met eene verwijzing naar onze vroegere opstellen, en voorts den lezer in de gelegenheid stellen kennis te maken met de bepalingen, ten opzichte van dienstplichtigen met ongevraagd (onbepaald) verlof, voorgesteld in de eerste twee titels van het Belgische Ontwerp van Wet op de militaire rechtspleging, welk ontwerp op den 1sten Mei 1890 door den Minister van Justitie aan de Kamers is aangeboden. Het ontwerp is vervaardigd door den Auditeur-Général TEMPELS en herzien door eene commissie, waarin genoemde auditeur ook zitting had.

Art. 4.

Les militaires en congé illimité sont soumis aux lois pénales militaires pour les infractions énumérées ci-après :

- a. La trahison et l'espionnage ;
- b. La participation à une révolte prévue par le Code pénal militaire ;
- c. Les violences et les outrages envers des supérieurs ou envers une sentinelle ;
- d. La participation à une désertion avec complot, commise par des militaires ;

(1) Zie ook *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van Dinsdag, 17 October 1893, Tweede Blad B.

e. Le détournement et la soustraction frauduleuse d'objets quelconques affectés au service de l'armée et appartenant soit à l'Etat, soit à des militaires.

Art. 5.

Les militaires en congé illimité sont soumis aux dispositions des lois militaires concernant la dégradation militaire.

Art. 6.

Les militaires en congé illimité sont assimilés aux personnes n'appartenant pas à l'armée pour l'application des lois militaires concernant l'incorporation dans une compagnie de correction.

Art. 7.

Les militaires en congé illimité sont réputés au service actif pendant toute la journée dans laquelle ils sont astreints de service militaire.

Art. 8.

Les militaires en congé illimité ou définitif sont réputés au service actif pendant toute la journée dans laquelle ils quittent ou reprennent service.

Naar aanleiding van art. 4, c, vinden wij in het rapport der Belgische commissie aangeteekend:

»Si l'homme en congé illimité ne doit pas l'obéissance, il n'en résulte pas qu'il puisse outrager ou frapper des supérieurs sans autre responsabilité que celle de la loi commune. Quand il se trouvera devant un chef connu de lui ou portant les insignes de son grade, il ne sera tenu à aucune marque de déférence, mais la loi l'empêchera pourtant d'oublier entièrement qu'il est soldat.»

Het Belgische ontwerp gaat in art. 4, c, misschien te ver, ofschoon toch nog niet zoo ver als het ontwerp v. d. H.; het ontwerp R. daarentegen laat de dienstplichtigen met ongevraagd (onbepaald) verlof ten onrechte geheel los, en ongetwijfeld ware het gewenscht, dat men hen althans, evenals in Duitschland, aan de militaire strafwetten onderworpen had, zoodra het begane feit betreft »dienstliche Angelegenheiten» of de handeling gepleegd is »im dienstlichen Verkehr.»

Art. 40 R., 2° — gelijkkluidend met art. 47 v. d. H., 2° — zegt: »Onder militairen worden mede begrepen de leden der schutterijen, zoolang zij onder militair gezag staan.»

In *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 408, is door ons in het midden gebracht:

1°. dat de uitbreiding, welke art. 47 v. d. H. aan art. 82 der schutterijwet geeft, onvoldoende is. Wil men van de schutterij eene deugdelijke krijgsmacht vormen, zoo moet de schutter in uniform steeds en in alle opzichten gelijkgesteld worden met den militair;

2°. dat wij niet inzien, waarom de leden der schutterij niet aan de militaire strafwetten onderworpen zijn, wanneer zij met het leger te zamen dienst doen en de geheele macht onder de bevelen van een officier der schutterij staat (Zie bijv. het Koninklijk Besluit van 12 Mei 1867, *B. U.*, bladz. 1754). In een dusdanig geval moeten de schutters evenzeer als »militairen» beschouwd worden.

Het art. 40 R., 2°, zou bijv. kunnen bepalen: »Onder militairen worden mede begrepen de leden der schutterijen, zoolang zij onder militair gezag staan of zoolang zij met het leger te zamen dienst doen.»

Intusschen, de door ons voorgestelde wijziging van art. 40 R. zou toch nog een onvoldoenden toestand in het leven roepen (zie de hierboven gespatieerde woorden).

Ook vragen wij ons af, of 't wel billijk is den schutter, die niet weet wat tucht beteekent, zoo maar eens plotseling onder de militaire strafwetten te brengen. Dat zal aanleiding geven tot het opleggen van vele, en misschien zware straffen, of men zal er voor terugdeinzen de militaire strafwetten toe te passen.

Daarbij komt nog, dat als men den schutter in vreedstijd eensklaps en voor korten duur aan de militaire tucht onderwerpt, dit toch niet 't gevolg zal hebben, dat men hem als »soldaat» kan gebruiken, en evenmin zal men hem in die korte periode voor de toekomst eenig besef van tucht kunnen geven.

En heeft de schutter, bijv. bij een parade, onder militair gezag gestaan, zoo zal hij, als gewezen militair, volgens het hieronder aan te halen art. 41 R., nog gedurende een maand onderworpen zijn aan de militaire strafwetten ten aanzien van beledigingen en feitelijkheden zijnen vroegeren, nog in militairen dienst zijnden meerderen ter zake van vroegere dienstaaengelegenheden aangedaan. Die arme schutter wordt eensklaps flink aangepakt!

Nog iets. Het ontwerp R. wil, dat den vrijwilligers, dienstplichtigen en den personen bedoeld bij art. 40 R., (1) 1° en 3°, op eene bepaalde wijze zal

(1) Art. 40 R. Onder militairen worden mede begrepen:

1°. zij die bestemd zijn voor de krijgsmacht in de koloniën of bezittingen van het rijk buiten Europa, van het oogenblik waarop hun, na het aangaan hunner dienstverbintenis, de in art. 38 n°. 2 omschreven bekendmaking zal zijn gedaan, benevens zij die behooren tot die krijgsmacht, zoolang de genoemde personen zich buiten de koloniën of bezittingen of aan boord van een Nederlandsch oorlogsvaartuig bevinden;

2°. de leden der schutterijen, zoolang zij onder militair gezag staan;

3°. de tot eenigen militairen dienst gebruik wordende gewezen militairen van het oogenblik waarop hun opnieuw de in artikel 38 n°. 2 omschreven bekendmaking zal zijn gedaan.

In dit geval worden zij geacht den laatstelijk door hen bekleeden rang of den hoogerem, die hun bij of na hun ontslag uit den dienst is toegekend, te bekleeden.

worden bekend gemaakt, dat zij onder de militaire tucht staan, alvorens de militaire strafwetten op hen van toepassing zijn. Voor den schutter is dat volgens art. 40 R., 2°, niet noodig. Waarom niet?

Of de schutter — *in uniform* — in vreedstijd steeds en in alle opzichten onder de militaire strafwetten, of hij blijve in gewone tijden geheel buiten het leger.

Art. 41 R. zegt, dat gewezen militairen ten aanzien van beledigingen en feitelijkheden door hen binnen eene maand na hun ontslag hunnen vroegeren, nog in militairen dienst zijnden meerderen ter zake van vroegere dienst-aangelegenheden aangedaan, gelijkgesteld worden met militairen.

De Belgische Commissie schrijft in de Toelichting op haar ontwerp: »L'expérience a fait adopter l'article 9 (overeenstemmende met het art. 41 R.) dans toutes les armées" (1).

De termijn van eene maand evenwel is te kort; zoowel het Belgische ontwerp als dat van Mr. VAN DER HOEVEN stellen een termijn van een jaar.

Het art. 4 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande betreft, zooals bekend is, niet de verlofgangers; het art. 41 R. echter wel, aangezien de dienstplichtigen met ongevraagd (onbepaald) verlof volgens het boven aangehaalde art. 38 R., evenals de personen opgenoemd in art. 40 R., *gewezen militairen zijn*.

Het woord »ontslag" is minder gelukkig gekozen; men kan beweren, dat de groot-verlofganger (en evenzeer de schutter die onder militair gezag gestaan heeft) geen ontslag uit den dienst heeft bekomen, en mitsdien op hem het artikel geen betrekking heeft. Huldigt men deze opvatting, zoo wordt de algemeen veroordeelde tegenwoordige toestand, *in verband met het niet overnemen van art. 45 v. d. H., 3°, bestendigd*, en schijnt het ontwerp R., ten opzichte hiervan, meer voor burgers dan militairen geschreven te zijn (zie de critiek van Professor VAN DER HOEVEN op art. 4 van het Crimineel Wetboek. Opmerkingen enz., bladz. 57).

Het komt ons voor, dat het 41 R., bij handhaving van art. 38 R., 3°, eene redactie moet verkrijgen, welke overeenkomt met die van art. 9 van het Belgische ontwerp:

»Gewezen militairen worden ten aanzien van beledigingen en feitelijkheden door hen hunnen vroegeren, nog in militairen dienst zijnden meerdere ter zake van vroegere dienst-aangelegenheden aangedaan, gelijkgesteld met militairen, wanneer die feiten begaan zijn binnen een jaar na het tijdstip, waarop de overige militaire strafwetten ophielden op die gewezen militairen toepasselijk te zijn."

Vindt men, en deze meening zijn wij geheel en al toegedaan, dat het art. 41 R. voortdurend van kracht moet zijn voor de groot-verlofgangers, zoo

(1) Is dat wel zoo? Wij meenen van niet.

kan het, met verandering van den termijn van een maand in dien van een jaar, overigens ongewijzigd blijven, en moet een nieuw artikel voor de groot-verlofgangers ontworpen worden. Geeft men aan dat artikel eene eenigszins ruime redactie, zoo wordt al eenigermate de leemte aangevuld, waarop wij wezen bij de behandeling van art. 38 R.

Gaarne hadden wij gezien, dat onder militairen ook verstaan werden de gepensionneerde en de eervol ontslagen officieren, wanneer zij, ofschoon niet tot eenigen militairen dienst gebruikt wordende, in uniform gekleed zijn. Die de lusten van de uniform wil hebben, moet er ook de lasten van dragen.

Bovendien is veel te zeggen voor den stelregel: »de wetten betreffende de subordination zijn onafscheidelijk van de uniform.» (*De Militaire Spectator* 1890, blad 402.)

Art. 51 v. d. H.

De verhouding van meerdere tot mindere bestaat tusschen twee militairen :

1°. krachtens hoogereren militairen rang;

2°. bij gelijkheid van rang, krachtens meerderen ouderdom in dien rang, doch alleen in betrekking tot dienst-aangelegenheden;

3°. onafhankelijk van hun rang of stand, wanneer en voor zoover de eene, hetzij krachtens zijne betrekking als bevelvoerend militair, hetzij krachtens beschikking van het bevoegd gezag, den anderen onder zijne bevelen heeft.

Art. 44 R.

De verhouding van meerdere tot mindere bestaat tusschen twee militairen :

1°. krachtens hoogereren militairen rang;

2°. onafhankelijk van hun rang, wanneer en voor zoover de eene, hetzij krachtens zijne betrekking als bevelvoerend militair, hetzij krachtens beschikking van het bevoegd gezag, den anderen onder zijne bevelen heeft.

Zooals men bij een eersten oogopslag ziet, is in het ontwerp R. punt 2°. van art. 51 v. d. H. niet overgenomen. Bij eene vergelijking der Memories van Toelichting komt het ons voor, dat dit zijne aanleiding vindt in de overweging, dat de militaire hierarchie en subordination niet zoover uitgestrekt mag worden, dat kameraadschappelijke omgang tusschen militairen van gelijken rang onmogelijk wordt.

In hare algemeenheid is deze overweging ongetwijfeld juist, doch mag zij eene reden vormen tot het schrappen van punt 2? Wij vestigen de aandacht op de woorden »doch alleen in betrekking tot dienstzaken», en geven als onze meening te kennen, dat wij volstrekt niet inzien, dat de kameraadschappelijke omgang onmogelijk of zelfs maar benadeeld wordt door de

bepaling van het art. 51 v. d. H., 2°, welk artikel wij, uit een militair standpunt bekeken, gaarne in zijn geheel ongewijzigd (vergelijk ook art. 51 v. d. H., 3°, met art. 44 R., 2°), in het ontwerp R. teruggevonden hadden.

In de Oostenrijksche reglementen wordt een bepaald verschil gemaakt tusschen VORGESETZTEN en HÖHEREN. Zoodra de aanraking tusschen twee personen betrekking heeft op den dienst, is een van hen beiden VORGESETZTER.

Art. 52 v. d. H. (berekening van den meerderen ouderdom in den rang bij gelijkheid van rang) en art. 53 v. d. H. (over titulaire rangen) behooren, zooals de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN zelf opmerkte, eigenlijk niet in eene strafwet thuis, en zijn waarschijnlijk daarom door de Regeering niet overgenomen.

Art. 55 v. d. H.

»Met den schildwacht wordt gelijk gesteld ieder militair wien deze gelijkstelling kenbaar is gemaakt.»

De woorden »wien deze gelijkstelling kenbaar is gemaakt» zijn in het Regeeringsontwerp (art. 46 R.) vervangen door, »die door de bevoegde macht gewapend op post of op uitkijk is gesteld.»

De redactie der Regeering heeft het groote voordeel, dat de schildwacht over het algemeen als zoodanig te herkennen zal wezen (het woord: *gewapend*), en men dus kan vergen, dat hij ook geëerbiedigd wordt.

De vraag is of de marine zich met het nieuwe artikel kan vereenigen. Is het niet onpractisch den matroos *gewapend* op uitkijk te stellen?

Art. 59. v. d. H.

»Waar gesproken wordt van een misdrijf, gepleegd bij een gevecht met den vijand, wordt daaronder mede begrepen het geval, dat de schuldige het misdrijf pleegt met het oog op een door hem aanstaand geacht gevecht of bij een terugtocht uit een gevecht met den vijand.»

In het overeenkomstige art. 50 R. zijn de woorden »door hem» wegge laten. In de Toelichting lezen wij: »Met opzet wordt hier niet gezegd: »door hem aanstaand geacht gevecht.» De bepalingen betreffende misdrijven, gepleegd bij een gevecht met den vijand, zullen derhalve toepasselijk zijn, wanneer het misdrijf gepleegd wordt met het oog op een gevecht, hetwelk door den dader of door anderen aanstaande geacht wordt.»

Met bescheidenheid brengen wij in het midden, dat onzes inziens de artt. 55 en 59 v. d. H. door de daarin gebrachte wijziging eene verbetering hebben ondergaan.

Art. 63 v. d. H. luidt: »Onder ongehoorzaamheid aan een bevel wordt mede begrepen overtreding van een verbod»; en art. 54 R.: »Onder onge-

hoorzaamheid aan een bevel wordt mede verstaan het niet nakomen van een rechtstreeks tot den overtreder gericht verbod."

Volgens het art. 54 R. behoeft het bevel niet rechtstreeks tot den mindere gericht te zijn, het verbod daarentegen wèl. Waarom is dat?

En kan een bevel niet even goed een gebod als een verbod zijn?

P. P. C. COLLETTE.

(Wordt vervolgd.)

DE MARINE-BEGROOTING IN DE VOLKSVERTEGENWOORDIGING.

De begrooting van marine werd in de beide Kamers zonder stemming aangenomen, doch niet dan nadat zij door twee belangrijke amendementen van de commissie van rapporteurs wijziging had ondergaan; de voorgedragen reorganisatie toch van het korps mariniers en de verandering in de opleiding en wijze van bevordering van de machinisten tot officier kon de algemeene goedkeuring niet verwerven. Iets anders was het met de aangevraagde gelden voor een proef tot oprichting eener marine-reserve; door de aanneming van art. 31, waarbij f10.000 voor dat doel waren uitgetrokken, gaven de Kamers haar goedkeuring aan de plannen des Ministers.

Wat de amendementen aangaat, wij kunnen ons niet anders dan verheugen over de aanneming, omdat zij volkomen beantwoorden aan hetgeen wij omtrent bovengenoemde reorganisatiën in het midden brachten bij de beoordeeling van de marine-begrooting (*De Militaire Spectator*, 1893, N°. 12). En wat de marine-reserve betreft, wij blijven er bij, de in het vooruitzicht gestelde versterking van het personeel schijnt ons nog zeer problematisch, in welk gevoelen wij versterkt werden door de beschouwingen, welke N°. 12, jongste jaargang van »De Zee» over deze aangelegenheid ten beste gaf. Niettemin, en met het nieuwe jaar, geluk op de onderneming!

Meer en meer komt er drang in de Vertegenwoordiging naar wettelijke regeling of een vast plan van organisatie bij de marine, zoo wat het personeel als het materieel aangaat. Alle sprekers over hoofdstuk VI lieten zich in dien geest uit, doch de Minister schijnt er geen kans toe te zien, iets van dien aard voort te brengen: hij beloofde bij de eerstvolgende begrooting van zijn *persoonlijke* plannen tot versterking der zeemacht nader te doen blijken. Vastheid in organisatie, voor den vervolge, gelooven wij van dit departementshoofd niet te mogen verwachten.

En toch, er dient spoedig eenige beslissing in deze genomen te worden; de quaestie heeft hare voor- en tegenstanders, maar wanneer wordt nagegaan, wat schatten gelds reeds onnut verkwest zijn geworden aan den bouw van schepen, die alleen hare geboorte verschuldigd waren aan de bijzondere

inzichten van een persoon, hetzij hij was Minister dan wel invloedrijk man, dan kan men niet anders dan ten zeerste de aan *failures* verspilde gelden betreuren en dus geen andere uitkomst zien dan in een *vaste* organisatie, hetzij bij de wet, hetzij bij Koninklijk besluit.

Gaan wij toch na, dat nu onlangs weer bleek bij de jongste behandeling van de Indische begrooting, dat het allerlaatste type der Indische militaire marine (*Goldfinch*) wederom plaats zal maken voor een geheel nieuw type; dat de *Sumatra*, het eerste schip in Indië met torpedokanonnen, electriche verlichting en geschut op midden-pivot, en de *Borneo*, die in Indië eerst onlangs is aangekomen, door de staatscommissie ondoelmatig en te duur genoemd werden — dan is het duidelijk, dat langer uitstel van werken naar een vast plan van organisatie niet verantwoord is tegenover den belasting betalenden burger. Op de tot nu toe gevolgde stelsellooze wijze van aanbouw der schepen, zoo voor Holland als voor Indië, voortgaande, zullen er nog zeker schatten bij schatten nutteloos geofferd dienen te worden.

Om het gewicht der quaestie willen wij, onder verbetering, ons eens wagen op dit, wij geven het dadelijk toe, zeer moeilijke pad, en aangezien nog slechts een (de oud-Kapitein-Luitenant ter Zee W. M. VISSER) in deze het voorbeeld gaf in zijn werk: *Onze Zeemacht*, en de daar te vinden proeven van wettelijke organisatie ons aan eenige bedenking onderhevig voorkomen, zoo willen wij ons over schroomvalligheid, die het gewicht van het onderwerp wettigt, heenzetten en ook een schema geven. Vooraf echter nog dit: het komt ons nl. voor, dat de organisatie des heeren VISSER zich te veel in de details begeeft, die wij liever in een algemeen defensie-plan opgenomen zagen, dan in een wet; bijv. diepgang en klasse der schepen, te verdedigen plaatsen, aantal benoodigde schepen, wijze van oefening en dergelijke zaken. Deze dingen achten wij niet in een *wet* thuis te behooren, wil men zich niet voor later al te zeer en te moeilijk binden. Wij wenschten verder hier niet aanstonds die *wet*, in zooveel artikelen, geheel gereed naar onze meening, aan te geven, dan wel te stipuleeren waarop het bij een *wet* o. i. zou moeten aankomen. Nogmaals, de zaak is van het hoogste gewicht en aanvulling en verbetering van ons voorstel zullen dus welkom zijn en dankbaar worden overwogen.

Het doel van de marine is, in vereeniging met de landmacht: het Vaderland en zijne koloniën te *verdedigen*, de neutraliteit te handhaven en zoo de omstandigheden dat vereischen, de hulp te verleenen die verlangd wordt en die gegeven kan worden.

De verdediging en het handhaven der neutraliteit als boven bedoeld, zoodat alle andere belangrijke verrichtingen der marine worden geregeld naar

vaste plannen, op te maken door de gecombineerde STAVEN van *Land- en Zeemacht*.

Het aantal, de soort en de technische inrichting der schepen en vaartuigen (zoo groote als kleine) moeten binnen zekere grenzen bij die plannen zijn aangegeven; het aantal der groote schepen (type-strijder) moet vast bepaald zijn, dat der kleine mag op één na, dat der kleinere op twee en dat der nóg kleinere vaartuigen (torpedobooten, enz.) op drie na (meer of minder) nauwkeurig zijn vastgesteld, ten einde eenige speling te laten.

In de aldus opgemaakte plannen dienen de volgende zaken te zijn uitgemaakt: welk terrein, zoo hier te lande als in de koloniën, zal worden verdedigd; of het *mogelijk* is één type schip voor de verdediging van Indië en Holland te hebben, dan of verschillende typen noodzakelijk zijn; welke plaatsen als refuge- en herstellingshavens, dan wel als centra van verdediging (reduits) moeten worden aangemerkt en waar dus de arsenalen zullen zijn; hoe het marine-materieel en personeel over de verschillende maritieme stellingen zal zijn verdeeld; of het aanbeveling verdient de aanvalsmiddelen op eenig schip zooveel doenlijk te combineeren dan wel of scheiding daarvan de voorkeur verdient (specialiseering van werkring) — kortom, al wat tot een goede en *goedkoope* defensie (want ook deze factor dient te worden geobserveerd) en neutraliteits-instandhouding in de verschillende en mogelijke omstandigheden en verwickelingen behoort, zal bij die plannen zijn aangegeven, voor zooverre het tactiek, strategie en techniek betreft. Er zal onderscheid moeten bestaan tusschen schepen voor Indië, die als *strijders* dienen op te treden, en die, welke tegen inlandsche vijanden zullen ageeren.

De Regeering (in pleno) verstrekt de noodige gegevens, berichten en adviezen, opdat de gecombineerde STAVEN hunne plannen zoo practisch als theoretisch juist zouden kunnen inrichten.

De aldus vastgestelde plannen van algemeene defensie en neutraliteits-handhaving worden beoordeeld:

1°. door diegenen, welke de Minister daarover wenscht te raadplegen — maar in dat geval door minstens *drie* erkend zaakkundigen — al of niet onder verplichting van geheimhouding;

2°. door alle deskundigen middels de groote pers en de vak-tijdschriften, en wel dat gedeelte van het defensieplan, dat zich voor openlijke discussie eigent: alzoo het aantal en de soort der schepen, hare inrichting, bewapening, bemanning enz., zaken welke geheimhouding toch ondoenlijk is.

De veranderingen, algemeen of door de meerderheid der beoordeelaars noodig bevonden, worden den STAVEN bekend gesteld, opdat deze zouden kunnen dienen van replek. Een blijvend verschil van groote beteekenis

wordt opgelost door een raad van generaals en vlagofficieren in hoogste ressort.

De plannen, eenmaal gearresteerd, worden voor een tijdvak van *vijf* jaar intact gelaten.

Om de *vijf* jaar worden de plannen, vastgesteld volgens het bovenstaande, herzien door de gecombineerde STAVEN en naar omstandigheid, en dus ook naar de veranderingen, die tactiek, strategie en techniek noodzakelijk maken, gewijzigd, verbeterd of aangevuld. Zoo noodig wordt met de gewijzigde plannen dezelfde weg bewandeld als met de origeneele. De Volksvertegenwoordiging controleert in deze zeer speciaal den Minister.

De aanbouw van nieuwe schepen en vaartuigen zal zooveel mogelijk aan de binnenlandsche industrie worden gegund; een gedeelte zal van rijkswegen geschieden. *Herstellingen* hebben in den regel vanwege het rijk plaats. In twijfelachtige gevallen beslist de Volksvertegenwoordiging, gehoord den Minister.

In gewone omstandigheden, ter beoordeeling van de Volksvertegenwoordiging, worden de groote schepen stuk voor stuk gebouwd, wanneer meerdere te gelijk benoodigd zijn, opdat het nieuwe schip eerst zijne deugdelijkheid zou hebben kunnen toonen, alvorens aan een tweede, soortgelijk werd begonnen — en ook, opdat de veranderingen, die de vooruitgang in de technische oorlogswetenschap gebiedend vorderde, zou kunnen worden aangebracht.

Voor kleine schepen, die minder geldswaarde vertegenwoordigen, is deze voorwaarde minder bindend.

Hoewel het niet mogelijk is een bepaalde som te stellen voor den prijs van de grootste benoodigde *defensie*-schepen, zoo is het toch aan te nemen dat, in de omstandigheid waarin Nederland en zijn koloniën verkeerden ten opzichte der te verwachten vijanden, de zoo eenvoudig doenlijk ingerichte groote schepen per stuk niet veel meer dan *twee* millioen gulden zullen kosten en duurdere schepen tot de hooge uitzonderingen zullen behooren.

Er zij steeds zooveel personeel, als de hooger genoemde plannen noodzakelijk maken, rekening houdende met de militie-contingenten (en mogelijke marine-reserve) en de omstandigheid, dat bij het uitbreken van een oorlog Indië niet meer van uit Holland van personeel kan voorzien worden en omgekeerd. Te allen tijde moet èn in Nederland èn in Indië het vereischte personeel voor de defensie aanwezig zijn, daarbij rekenende op een voldoende percentage bovenrol (20%) ter aanvulling van vacatures.

Het personeel officieren worde zoodanig verdeeld, dat er, wat aangaat commandanten, eerste officieren, de marine-staven en de in oorlogstijd onmisbare sedentaire betrekkingen, èn in Nederland èn in Indië steeds een voldoende

aantal aanwezig zij, opdat *te allen tijde* voor de defensie op geoefenden in die qualiteiten gerekend kan worden. *Splitsing* van personeel dus, wat die qualiteiten aangaat; de subalterne rangen komen hier niet in aanmerking.

De gecombineerde STAVEN maken tevens een volledig mobilisatieplan.

De marine-staf is ook belast met de leiding der oefeningen bij de marine, voor zooverre die van beteekenis zijn voor de defensie. Alle onnutte oefeningen moeten strikt worden vermeden en het goed leeren schieten met geschut en handwapenen op practische afstanden een allereerste plaats bij de oefeningen bekleeden.

Aan het hoofd van het departement van marine is niet de bevoegdheid toegekend, belangrijke veranderingen in het algemeen defensieplan of dat der neutraliteits-handhaving te maken; geheel volgens *persoonlijke* inzichten, belangrijke organisatiën in te voeren of op te heffen; het bouwen van schepen of vaartuigen voor te stellen van meer dan 150.000 gulden waarde — in het algemeen, belangrijk in te grijpen in de eenmaal voorgestelde organisatie van materieel en personeel. Alles ter beoordeeling van de Volksvertegenwoordiging.

De Minister van Marine treedt meer op als *administreerend* chef — en is als zoodanig ten volle verantwoordelijk — dan wel als organiseerend, tactisch en technisch chef van het departement. Hij heeft een adviseerende stem bij de besluiten door de gecombineerde STAVEN te nemen en bij de plannen door hen op te maken.

Dewijl in de voorlaatste tijden de budgetten van marine steeds werden opgevoerd zonder noemenswaard veel bij te dragen tot de defensie van Nederland en de koloniën, moet het daarhenen worden geleid, dat, in gewone omstandigheden, een zekere vaste som jaarlijks voor het departement uit te trekken, niet belangrijk wordt overschreden. Voor die som wordt ongeveer vijftien en een half millioen aangegeven, zijnde 15,7 millioen het bedrag ten jare er *drie* nieuwe schepen (*strijders*, elk ad 2,8 millioen) werden toegestaan, waardoor genoemde 15¹/₂ millioen een toereikende standaardsom wordt geacht. Ook dit alles ter beoordeeling der Volksvertegenwoordiging.

De wet op de organisatie der marine wordt om de *vijf* jaar herzien.

De gelden, benoodigd voor de op dergelijke, zaakkundige, wijze verkregen plannen, zouden door de Volksvertegenwoordiging gerust kunnen worden toegestaan, omdat, gelooven wij. . . . geen betere te verkrijgen waren — *geniale* plannen van één persoon daargelaten. Dan, tot nog toe had

Nederland van dergelijke uitingen, althans op maritiem gebied, nog niet zooveel te doen, om niet te behoeven bedacht te zijn op een meer gewone oplossing der quaestie.

Uit het bovenstaande blijkt alzoo, dat onze ingenomenheid niet groot is met den raad den Minister gegeven door den Afgevaardigde LEVY, om zich een *raad* van admiralen te assumeeren, ten einde vastheid in de organisatie bij de marine te verkrijgen. Vooreerst, de admiralen weten in deze er niet meer van dan de marine-staf; het aantal adviseerende hoofden en zinnen zou dus weder met minstens vier zijn vermeerderd zonder groote noodzaak; ten andere gelooven wij, dat de bedoelde raad slechts een *dure* schakel meer in de keten zou zijn, en daarvoor zeker weer heel wat geld aan reis-, verblijf- en zittinggelden op de begrooting diende te worden uitgetrokken — zoo niet vermeerdering van traktement! Maar behalve dit alles, de Minister kan nu reeds, zoo dikwijls hij het noodig oordeelt, kosteloos advies omtrent zijn plannen inwinnen, van welken admiraal hij verkiest, en dus ook van allen te zamen. De Heer LEVY zelfs merkte het immers op, zelfs uit Indië kan advies komen van den commandant der zeemacht aldaar.

Wij versmaden blijkens het voorgaande een raad van admiralen (en generalen er zelfs bij) niet, maar: in *arbitrage*, niet als adviseerend lichaam voor des Ministers persoonlijke plannen.

De Heer LEVY wil den Minister toch geheel verantwoordelijk laten voor de defensie-plannen, terwijl wij er niets in vinden om, door een vaststelling van het defensie plan als hiervoor is aangegeven, de verantwoordelijkheid van den Minister (die geen tacticus, strateeg of technicus behoeft te zijn) in dat opzicht te verminderen.

Het bleek uit de gehouden redevoeringen, in de Tweede Kamer, dat er volgens den Heer GUYOT een nagenoeg voltallig personeel is, waarmee men letterlijk geen raad weet; dat volgens den Heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE er nog maar 127 matrozen 1ste, 2de en 3de klasse ontbreken en dat de Heer LEVY het personeel uitgebreid en kostbaar acht. Nu is het maar te hopen, dat ook in Indië niet meer geleden zal worden aan gebrek aan volk op de schepen, waardoor nog in 1890 een kwart van de bemanning op het scheepje, dat wij commandeerden, te Atjeh ontbrak. Maar verder, dat er nog moge komen een flink percent bovenrol ter aanvulling van vacaturen, waarop toch ook gerekend dient te worden. En van zoodanige reserve is nooit schijn of schaduw geweest op Atjeh, zelfs niet in 1892.

Al is er alzoo op de wachtschepen in Holland tijdelijk een zekere opstopping, laat dat niet verleiden om over het vele volk te roemen, en daaruit conclusiën te trekken, want de practijk wil dikwerf heel wat anders aangeven dan de net gerangeerde cijfers in de staten. Trouwens, de oprichting der marine-reserve getuigt ook niet van een te véél.

De Heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE was de eenige, die een *zelfde*

type schip voor Indië en Holland aanbeval, toen die quaestie door den Afgevaardigde GUYOT (naar aanleiding van de bestemming der nieuwe schepen type A) op het tapijt werd gebracht. De eerste grondde zijn meening op het gevoelen van de commissie van *uitnemende* deskundigen van anno 1864. Het algemeen van tegenwoordig eenvoudige deskundigen en ook de Marine-Vereeniging is van het tegenovergestelde gevoelen, en gaat dus met den Heer GUYOT mede; en inderdaad, adviezen van nu \pm 30 jaar her zijn wel wat oudbakken in dergelijke quaestiën; het is gevaarlijk zich daarop gerust te verlaten. Een diepgang van 57 dM. adviseerde toenmaals de uitnemende deskundige. Goede hemel! hoe zullen wij daarmede eens in de 24 uur minstens door het Westgat van Soerabaja kunnen komen, waar 30 à 33 dM. staat met laagwater en 18 dM. verval is, in gewone tijden.

Toen de Heer HELDT opkwam voor de werklieden op 's rijks werf te Amsterdam, speciaal wegens de te lage loonen der huis timmerlieden aldaar, en de wijze van doen der regeering met loondieverij en bloedzuigerij vergeleek — werd de Minister ten zeerste verontwaardigd en noemde dergelijke uitdrukkingen alle perken te buiten gaande. Onzes inziens, ten onrechte en zulks niettegenstaande de president vermeende den Minister eenige excusen te moeten maken, omdat hij den Heer HELDT niet tijdig in de rede was gevallen.

De geheele zaak toch komt hierop neer:

1°. is hetgeen de Heer HELDT betoogde juist, en zoo ja;

2°. is het dan niet veel beter, dat een afgevaardigde goed-ronde Holland-sche woorden bezigt om zijn overtuiging en bedoeling duidelijk uit te spreken, dan dat hij beide verwatert door, wij zullen maar zeggen, zich er op toe te leggen om toch vooral hoogst fatsoenlijk parlementair-deftig van uitdrukking te zijn. Ons dunkt, de waarheid lijdt er onder, ook in de Volksvertegenwoordiging, wanneer de zaken niet bij den naam genoemd mogen worden. De afgevaardigden zijn niet bijeen om zeer sierlijke redevoeringen te houden, waaraan zich niemand kwetsen kan, maar om 's lands, en dus ook groote *persoonlijke* belangen te dienen door hunne overtuiging, en deze kan niet behoorlijk tot haar recht komen, wanneer de volksvertegenwoordiger haar niet in klare bewoordingen mag uiten. Deze laatste toch marqueeeren de toestanden en klemmen oneindig meer, maken veel meer indruk en doen dus veel meer nut, dan al die gekuischte, hoogst deftige en kalme oraties, waaraan ons parlementair leven maar al te veel lijdt, en op welker rekening o. i. een groot gedeelte van de vicieuse toestanden moet worden gesteld, waaronder Nederland gebukt gaat.

Men noeme een kat een kat, en de Afgevaardigde HELDT gaf aan een zaak, die volgens hem niet geheel in den haak was, de qualificatie die hij toepasselijk achtte. Daarin zien wij niets verkeers. Aan zijn mede-afgevaardigden hem al of niet te steunen, maar niet aan den president om daarvoor grootvaderlijk *mauvaises marques* uit te deelen.

Maar nu de hoofdzaak, de waarheid van hetgeen de Heer HELDT aanvoerde, welk betoog de Minister tegensprak, niet scheen te begrijpen of niet wilde begrijpen.

Onzes inziens had de Heer HELDT gelijk; het is onbillijk om de losse werklieden, die maar zes en een halve maand werken, over één kam te scheren, wat loonstandaard aangaat, met de vaste, wier loon geregeld is naar het geheele jaar doorwerken. Bij even groote bekwaamheid en ijver krijgt dan de facto de losse werkman minder dan de vaste; dat is duidelijk, het behoeft volstrekt geen inspanning te kosten dat in te zien. Ten overvloede echter werd het door den Heer HELDT glashelder breedvoerig aangetoond en het mag verbazing wekken, dat 's Ministers antwoord daarop zonder algemeen protest werd aangehoord: »het was eenvoudig onmogelijk op te maken uit de vaste daggelden hoeveel iemand per uur moet verdienen, die in het begin van het jaar is aangesteld, omdat men niet weet hoe lang de man aan den arbeid zal worden gehouden. Hij kon niet onbillijk vinden wat dezen zomer op de werf heeft plaats gehad.» Evenals den Heer HELDT dunkt het ons, dat de oplossing anders nog al eenvoudig is: geef den lossen werkman even zooveel per uur en zolang als hij werkt, als hij bij den particulieren ondernemer zou bekomen; m. a. w.: maak hem los van de vaste daggelden der vaste werklieden, waarmede hij niet gelijk kan worden gesteld, eenvoudig omdat hij geen *vast* werkman is en dus niet zeker van jaarlijksche verdiensten. Of dat loon dan zelfs 25 cent per uur is, doet niets ter zake.

Wij zouden geen juister en helderder bewoordingen tot staving dezer bewering kunnen bezigen dan de Heer HELDT gebruikte en verwijzen dus kortheidshalve naar het door dien geachten afgevaardigde ter zake verhandelde bij de beraadslagingen over de artikelen der begrooting.

Hetgeen dan ook op 's rijkswerf gebeurd is met de uitbetaling van het werkelijk te karig loon aan de losse werklieden (gesteld zij waren even bekwaam als dergelijke arbeiders bij den particulieren baas en dus geen z. g. uitschot) moge dan het gebruik of liever het *misbruik* zijn, het is niet weg te redeneeren, dat hier, zooals de Heer HELDT zeide, misbruik is gemaakt van het algemeen werkgebrek en de armoede der werklieden, waardoor men nog voor dat lage loon werklieden kan krijgen zooveel men maar hebben wil. In de taal der werklieden wordt dat »loondieverij» of »bloedzuigerij» genoemd, *n'en déplaïse* de hoogst fatsoenlijke ooren der Regeering, die echter door hare handelwijze tot dergelijke qualificatie uitlokt, gedwongen als de arme werkman daartoe is door de vergelijking van zijn nood en karig loon met de ruime bezoldigingen en het luxueuse leven der meer bevoorrechte standen en hooge ambtenaren!

En dat de Minister zich die krasse, maar o. i. niet onjuiste of onverdiende uitdrukkingen aantrok, kan volstrekt geen kwaad; immers, *ce n'est que la vérité qui blesse*. . . . Dan, laat ons de geïncrimineerde woorden wat verzachten en het *krenterig*, *bekrompen* noemen, dat de loonen der losse

werklieden bij den tegenwoordigen werknoed en de heerschende armoede, op 's rijkswerf nog geregeld zijn zooals zij zijn, dan nog blijft het een zaak *à refaire*, waartoe de beschouwingen des Heeren HELDT niet genoeg aanbevolen kunnen worden. Misplaatst bij de Regeering is die krenterigheid nog meer dan zij dat is bij menig welgesteld particulier, die, gelijk het den Minister evenals iedereen wel bekend zal zijn, zijn dienstpersoneel slechts schralen kost en nooit versnaperingen geeft. Men maakt er zich in dergelijke gevallen van af met de hartelooze verklaring, dat er geen handvol, maar een landvol ondergeschikten te krijgen zijn en het bedongen loon toch tot den laatsten cent uitbetaald wordt.

Bevreemdend is het, dat, behalve de Heer TRAVAGLINO, geen der andere leden den Heer HELDT in zijne zoo billijke als hoogst eenvoudige oplossing der hangende quaestie ter zijde stond. Begrepen zij de zaak niet, of was die niet van genoegzaam belang, en ook niet reeds in de afdeelingen ter sprake gekomen? Volgens het Voorloopig Verslag was er toch reeds de aandacht op gevestigd geweest: »Sommige leden achtten het niet billijk, dat de werklieden, die — gelijk ook bovenbedoeld 50-tal — in het voorjaar aangenomen en tegen den winter wederom ontslagen worden, hetzelfde loon genieten als het vaste personeel, enz.” Waar bleven nu die »sommigen” bij de openbare behandeling? Of waren die »sommigen” slechts twee, de Heeren HELDT en TRAVAGLINO, en de anderen bevreesd om zich te wagen aan de fatsoenlijke deftigheid, die van de regeeringstafel en den presidentszetel elkander tegemoet kwamen, om democratische wanklanken in de illustre vergadering voor den vervolge te smoren?

De verontwaardiging van den Minister, die het tegendeel der qualificatie en der beweringen van den Heer HELDT niet anders bewees dan met groote woorden: »een warm hart aan den werkman toedragen, dertig jaar onder hen verkeerd, gaarne alle klachten onderzoeken, enz.” — en verder met een *non possumus* beantwoordde de vraag om billijke verhooging der loonen en uitbetaling van het eigenlijk verdiende, doch niet uitgekeerde loon der losse werklieden, (waardoor de waarde der gezegde gevoelsuitingen ongemeen werd verhoogd) — de verontwaardiging des Ministers kan dus voor notificatie worden aangenomen, zoo hij nu maar doet wat *menschlievendheid* aan ieder gebiedt. . . . óók aan de Regeering. Want wanneer de Heer TRAVAGLINO ons mededeelt, dat er onder de 50, reeds met half October ontslagen werklieden, mannen waren die 12 en meer jaar dienst hadden en die dus den winter broodeloos werden ingezonden, niet wegens slecht gedrag of onbekwaamheid, dan zeggen wij: Excellentie, doe wat de Heer HELDT mogelijk achtte en geef de losse werklieden voor den tijd, dat zij werkzaam zijn, het loon dat zij bij elk particulier zouden krijgen, geef den ontslagenen de *f* 22 à *f* 30 per man, waarop zij werkelijk uit een billijkheidsoogpunt aanspraak hebben. Dat zal de rekening niet maken op een budget van

meer dan 15¹/₂ millioen. Er wordt toch zooveel uitgegeven aan hen, die het veel minder noodig hebben. Denk, om bijv. maar eens iets te noemen, aan de f 700 reiskosten, waarmede art. 33 wederom meer dan het vorige jaar is bezwaard; voorzitters en leden van examen-commissiën zijn zeker beter gesalarieerd dan de arme werkman.

Doe onderzoek, zooals ge beloofd hebt en. . . . wees menschlievend! want anders moet er gedacht worden dat uw voor den werkman zoo warm kloppend hart alleen zoo functionneert in 's lands vergaderzaal. De Heer TRAVAGLINO heeft gelijk, wanneer hij bij de tegenwoordig zeer zieke maatschappij naast de absolute rechtvaardigheid ook aandringt op *sociale* rechtvaardigheid.

Wat nu de zaak aangaat, waarvoor de Heer HELDT ook een lans brak, om het werken op de werf zoodanig te organiseeren, dat het geheele jaar door wat te doen blijft voor de losse werklieden, dat achten wij met den Minister zoo niet onmogelijk dan toch hoogst moeilijk, uitgaande van het beginsel, dat tot nog toe de *Staatszorg* zich niet uitstrekt tot armenzorg en werkverschaffing.

Alleen wanneer dat stelsel, op een gezonde wijze doorgevoerd, waarvoor wat te zeggen is, burgerrecht zal hebben verkregen, valt aan een zoodanige steeds werkverschaffende organisatie te denken. Thans kan de Regeering nog wel niet anders doen dan *naar behoefte* laten werken, maar zij doe dat, en dit zijn wij weer met de Heeren HELDT en TRAVAGLINO eens, op een niet bekrompen, maar menschlievende wijze. . . in de tegenwoordige harde tijden.

E. KEMPE.

PROEVEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Het Oostenrijksch-Hongaarsche leger neemt elk jaar een reeks uitgebreide proeven op technologisch gebied, die in menig opzicht ruimschoots onze aandacht verdienen. Het is hoofdzakelijk naar aanleiding van het leerrijke verslag, dienaangaande in 1892 uitgebracht, dat wij wenschen thans een en ander in het midden te brengen. Het zou ons echter te ver voeren deze met zooveel zorg geleide proeven in haar geheelen omvang te bespreken en wij gaven daarom de voorkeur eraan ons ditmaal te bepalen tot hetgeen in het hoofdstuk »Electrotechniek», ongetwijfeld een der belangrijkste onderdeelen, wordt meegedeeld.

De keuze viel te eer juist op dit onderwerp, omdat hier te lande de electrotechniek nog steeds een al te nederige plaats blijft innemen onder de voor den officier in het algemeen, voor dien der kust- en vestingartillerie meer in het bijzonder, in den tegenwoordigen tijd onmisbare hulpwetenschappen. Als een onvermijdelijk gevolg hiervan werden dan ook de veelvuldige toepassingen van de electrotechniek, elders op zoo hoogen prijs gesteld, tot dusver slechts op zeer bescheiden schaal aan ons defensiewezen dienstbaar gemaakt, zoodat zich in deze richting nog een uitgebreid arbeidsveld vóór ons uitstrekt. Uit den aard der zaak verdient onder dergelijke omstandigheden hetgeen buiten onze grenzen geschiedt zooveel te meer de aandacht; wij vinden dan tevens gelegenheid ons voordeel te doen met de ervaring aldaar opgedaan, met de uitkomsten, de gevolgtrekkingen en verbeteringen, waartoe ginds genomen proeven leidden.

Het is onze stellige overtuiging — en wij staan hierin verre van alleen — dat in de eerste plaats eigen belang ook ons leger ten slotte zal dwingen met den electrischen stroom mee te gaan en ten andere, dat wij in geen geval in staat zullen zijn op den duur aan dien geweldigen stroom het hoofd te bieden. Slaan wij dan liever zelf de handen aan het werk, voordat het wellicht te laat is, voordat wij misschien een speelbal zijn geworden in de handen van den fabrikant; thans nog kunnen wij eischen stellen, later zouden de rollen wel eens kunnen omkeeren, echter niet in ons voordeel, uit een financieel oogpunt beschouwd.

In het feit, dat de vestingartillerie zich in den laatsten tijd meer en meer aan dit onderwerp laat gelegen liggen, mag een gunstig voortteeken voor de naaste toekomst gezien worden; ook deze tak der veelomvattende techniek mag men verwachten bij haar in goede handen te zijn.

Wil men belangstelling opwekken in meergenoemde wetenschap met hare even vernuftige als grootsche toepassingen en tevens een grondslag leggen voor een later met vrucht voort te zetten studie, dan zou het, naar onze bescheiden meening, overweging verdienen althans de »militaire electrotechniek» op het toekomstige leerprogramma der Koninklijke Militaire Academie als een studievak voor de cadetten van *alle* wapens te doen voorkomen; de lessen in electriciteitsleer behooren alsdan aan dit onderwijs volkomen aan te sluiten. Het hooger technisch onderwijs, waaraan in onze dagen meer dan ooit te voren dringend behoefte wordt gevoeld, zal voorts gelegenheid moeten bieden in deze wetenschap en de haar aanverwante vakken dieper door te dringen, zich vooral ook in de practijk verder te bekwamen, hetzij de hiertoe benoodigde hulpmiddelen te onzent of wel in den vreemde moeten gezocht worden.

Het ligt allerminst in onze bedoeling uit te weiden omtrent de wijze, waarop dergelijk onderwijs ook in bijzonderheden zou kunnen geregeld worden. Alleen zij met ernst de aandacht erop gevestigd, dat men zorge de militaire zijde van deze studie steeds geheel op den voorgrond te doen treden. Men trachte zelfs niet den officier te vormen tot electrotechnisch ingenieur; dit zou alleen kunnen geschieden geheel ten koste van zijn krijgskundige studiën, die immers juist hoofdzaak moeten blijven. Er wordt in onze dagen van den electrotechnicus van beroep veel gevergd op menig gebied en met dit alles dient bijgevolg ook zijn opleiding rekening te houden, die daardoor een aanzienlijke uitgebreidheid verkrijgt (1).

Dit neemt niet weg, dat alleen de officier de behoeften van het leger volkomen kan leeren kennen; eenmaal voldoende onderlegd, is daarom ook alleen hij in staat de juiste richting aan te geven, waarin ter wille van dit leger moet gearbeid worden. De militaire eischen toch dragen veelal een zoo eigenaardig, oogenschijnlijk zelfs excentriek karakter, zij wijken dikwijls zoo geheel af van hetgeen de civiele techniek verlangt, zij staan in een zoo nauwe betrekking tot het tactisch gebruik, dat men zich voorstelt van het oorlogsmaterieel te maken — in dit geval bestemd voor mijnontsteking in haar volledigen omvang, voor torpedowezen meer in het bijzonder; voor telegraphisch en telephonisch verkeer onder tal van belangrijk uiteenloopende omstandigheden, onder alle met mogelijkheid te verwachten oorlogstoestanden; voor verlichting van forten, van terreinen en vaarwaters;

(1) Men leze hieromtrent na de belangrijke voordracht door Professor Dr. WILHELM KOHLRAUSCH (Hannover), gehouden op het congres van electrotechnici te Frankfort a./M. in 1894, onder den titel: »Welcher ist der geeignetste Bildungsgang für Elektrotechniker?» en het hierop gevolgde levendige debat, mede door vakmannen van den eersten rang gevoerd.

ten slotte voor krachtsoverbrenging in haar verschillende vormen — dat inderdaad alleen hij, die in het leger is opgevoed en met dit leger blijft samenleven, aan dergelijk materieel scherp begrensde voorwaarden kan stellen, den zin kan aangeven waarin proeven moeten genomen, verbeteringen kunnen aangebracht worden, een helder begrip kan hebben omtrent hetgeen levensvatbaarheid bezit, omtrent de waarde van overeenkomstig materieel, dat men elders onderzocht of invoerde.

De hier ontvouwde redenen gaven ons aanleiding naast de algemeene electrotechniek de meer zuiver *militaire electrotechniek* te onderscheiden als een, althans eenigermate, zelfstandig studievak, ook al zijn beide klaarblijkelijk niet streng van elkander af te scheiden. Overigens valt uit het voorafgaande op te maken, dat menigmaal de medewerking van den electrotechnischen ingenieur niet zal kunnen gemist worden. Welnu, men verbindt hem nauwer aan het leger dan tot dusver het geval was; een dergelijke hulp is ons immers ook op menig ander gebied, zeer terecht, niet geheel vreemd. Naar onze meening mag men alleen goede uitkomsten verwachten van een oordeelkundig samenwerken van den militairen met den civielen technicus, waar toch de techniek sedert de laatste jaren een zoo hooge vlucht heeft genomen, dat zij schiër alle groote vraagstukken van den dag, ook betreffende het leger, beheerscht, nu het terrein, waarop zij steeds vooruitstrevend werkzaam is, zulke reusachtige afmetingen heeft aangenomen, dat slechts uiterste krachtsinspanning het mogelijk maakt haar in al haar evolutiën te volgen (1).

Het zij echter nogmaals en nadrukkelijk gezegd, telkens wanneer het onderwerpen geldt van militairen aard, behoude ook het militaire element, om goede redenen, de bovenhand; alleen medewerking worde verlangd, doch het leger blijve steeds voor zichzelf aansprakelijk. En waarlijk, die medewerking behoeven wij niet schoorvoetend te vragen uit vrees een zwakke zijde te laten zien, te minder nog, indien wij in het oog houden hoe weinig men zich buiten het leger aan de krijgswetenschappen, aan de hoofdstudie van den officier, laat gelegen liggen (2).

Het *vormen* alleen van militaire electrotechnici in bedoelden zin is echter niet voldoende; de hierboven in ruwe omtrekken geschetste opleiding beschouwen wij slechts als een eerste schrede in de goede richting.

Daarnaast moet namelijk de weg worden opengesteld om het geleerde te onderhouden en aan te vullen. Dit nu zal kunnen bereikt worden door het organiseeren van een »electrotechnischen dienst», zooals dit ook in verschei-

(1) Zie het belangrijke opstel van den Luitenant-Kolonel F. G. A. SCHERER, getiteld »Tactiek en Techniek», *De Militaire Spectator*, N°. 3, 1892, en dat van den Noord-Amerikaanschen Kapitein B. A. FISKE, getiteld »Le rôle de l'électricien civil en temps de guerre», *La Lumière électrique*, Tome XXXIX.

(2) Zie de voordracht van den Luitenant-Kolonel DE BAS in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, getiteld: »De maatschappelijke roeping van den officier en het krijgswezen bij het onderwijs», IIIde Verslag 1891—1892, o. a. bladz. 149.

dene staten reeds geschiedde, bestaande uit een kleine kern van meer permanente samenstelling, waarbij een zeker aantal officieren gedurende een korteren of langeren tijd gedetacheerd wordt. De directie van dezen dienst zij o. m. belast met het bestudeeren en onderzoeken van de ontdekkingen en uitvindingen op electrotechnisch gebied, ten einde deze, zoo noodig, ten dienste van het leger te kunnen toepassen. De gedetacheerde officieren zijn hierbij behulpzaam, zij doorloopen zoodoende andermaal een uitstekende school, blijven geheel op de hoogte van de geschiedenis der proeven, in deze richting genomen, en vormen ten slotte een degelijk korps, zij het dan ook van geringe getalsterkte, waaruit vacatures in den meergenoemden dienst kunnen aangevuld worden. Teruggekeerd in hunne garnizoenen kunnen deze officieren bovendien zeer nuttig werkzaam zijn door het geven van meer elementair onderricht aan kader en desverkiezende ook aan minderen, vooral betreffende het doelmatig gebruik van *ingevoerd* electrisch materieel.

De genoemde directie voegt gedurende sommige van hare werkzaamheden of, wellicht beter, »blijvend» een electrotechnisch ingenieur aan zich toe, die, vooral wanneer het erop aankomt nauwkeurige metingen te verrichten, uitstekende diensten kan bewijzen.

Dat dit alles telkens in onze gedachten opkwam bij het bestudeeren van de proeven op electrotechnisch gebied in het buitenland door zee- en landmacht genomen, zal te minder verwondering wekken, wanneer wij in het volgende zullen hebben nagegaan, wat ook in Oostenrijk-Hongarije in deze richting werd gedaan, in hoofdzaak echter voor zooverre het aangehaalde verslag betreft.

In Oostenrijk-Hongarije is de keuze en de beproeving van toestellen, bestemd voor de vesting- en veldtelegraphie, opgedragen aan het telegraafbureau van den generalen staf, terwijl het »Technische und Administrative Militär-Comité» belast is met de aanschaffing van micro- en telephoonsystemen voor kortere afstanden, zooals ter verbinding van batterijen met hare waarnemingsposten, van lichtprojectoren met de waarnemingstanden en eventueel ook met de machinekamer.

Genoemd comité leidt voorts de proeven op technologisch gebied, o. a. ook die, betrekking hebbende op verlichtingstechniek in het algemeen. Wij achten het een gelukkig denkbeeld dergelijke proeven toe te vertrouwen aan een vaste commissie van dus zooveel mogelijk »dezelfde» deskundige personen.

Het verslag, hier bedoeld, handelt hoofdzakelijk over »Micro- en telephonen» en voorts over »Lichtprojectoren», beide voor oorlogsgebruik bestemd.

a. *Micro- en telephonen voor oorlogsgebruik.*

Wel is waar geldt het hier korte afstanden, dus ook korte geleidingen, waarin slechts een gering aantal posten en bovendien geen centraalstations zijn opgenomen, zoodat, wat dit aangaat, het op te lossen vraagstuk

belangrijk vereenvoudigd is, doch hiertegenover staat, dat men heeft te kampen met storende invloeden van gedruisch in de naaste omgeving, tengevolge van batterij-werkzaamheden, in beweging zijnde machines enz. Dientengevolge moeten spreek- en hoortoestellen een krachtige geluidsontwikkeling toelaten, zij moeten verder geringe afmetingen bezitten, weinig onderhoud vorderen, niet veel te lijden hebben door het gebruik, verschillende eischen dus, die het vraagstuk wederom minder gemakkelijk maken. Hieraan moet het dan ook worden toegeschreven, dat de proeven zulk een geruimen tijd in beslag namen. De uitkomsten, waartoe men geraakte, komen in het kort hierop neer:

Met het oog op de geluidsterkte en een duidelijke overbrenging gaf men aan microphonische toestellen, doch overigens, vooral wat de eenvoudigheid betreft, aan magneto-telephonen de voorkeur. Men achtte het daarom gewenscht beide stelsels zoodanig te combineeren, dat zij gemakkelijk kunnen verwisseld worden en aldus elkander kunnen aanvullen, een ook naar onze meening zeer gezonde opvatting.

Men verlangde verder een weinig omvangrijk, krachtig element, dat droog bewaard, eerst onmiddellijk vóór het gebruik gevuld kon worden om daarna weder te worden geledigd. De keuze viel op een element van CLARK met een zinkstaaf en een zilverplaat, bedekt met een laagje chloorzilver, als electroden en een oplossing van salmiak in water als vloeistof, zonder aanwezigheid dus van een diaphragma. Koperen staafjes, gesoldeerd aan de electroden, reiken waterdicht door een isoleerende afsluiting, die afdoend verzekerd is. De elementen moeten voorts door middel van klemschroeven worden ingeschakeld.

Wij voegen hieraan toe, dat, wanneer »droge» elementen op den duur blijken te voldoen, zooals o. a. die van HELLESEN en van GASSNER laten verwachten, om bekende redenen hieraan, vooral voor militair gebruik, boven het genoemde »natte» element de voorkeur moet gegeven worden.

Behalve het in gebruik zijnde element is nog een tweede, doch ongevoeld, geborgen in een lederen tasch, die tevens een inductor bevat. Aan het ondervlak van genoemde tasch hangt een doosvormige ADER-microfoon in ebonieten kast, die, zoolang de toestel niet gebruikt wordt, in een veerenden toestand verkeert.

Aan weerszijden van deze microphoontasch bevinden zich steekcontacten voor het inschakelen van de geleiding en van een tweetal doostelephonen, die, ter bevestiging aan het hoofd, door middel van een stalen beugel tot één geheel vereenigd zijn.

Op een houten rol zijn 500 M. lichte kabel met heen- en teruggeleiding, voorzien van guttapercha isolering, gewikkeld, die zich gemakkelijk laten op- en afwinden.

De telephoonkoorden zijn voorzien van spiraalharten, die naast een groote

veerkracht ook een aanzienlijk weerstandsvermogen bezitten, het minst slijtbaar zijn en den geringsten kans voor beschadiging opleveren.

De draadverbindingen tusschen de verschillende onderdeelen van eenzelfde post zijn meerendeels in den houten achterwand der microphoontasch ingelaten en voorts met behulp van guttapercha geïsoleerd. De verbindingsplaatsen zijn zorgvuldig gesoldeerd, gereinigd tegen oxydatie en eveneens door middel van guttapercha geïsoleerd.

De ondervinding had geleerd, dat, vooral in een vochtige omgeving, zooals bijv. in kuststations, op de goede werking van de telefoonposten weinig te rekenen valt, wanneer de contacten vrij liggen en uit een schroefverbinding bestaan; dergelijke contacten moeten bovendien voortdurend met zorg worden nagezien. Ook was bewezen, dat, wanneer de blanke draad met het leer van de tasch in aanraking komt, koperzouten gevormd worden, die op den duur den draad verteren en schadelijk inwerken op de contacten. Men ziet, dat men zich tot in bijzonderheden van alle voorkomende verschijnselen rekenschap heeft gegeven.

Brengt men de microfoon uit haar veerenden stand, dan wordt zij automatisch in den hoofdstroom ingeschakeld, zoodat onnoodige stroomsluiting onmogelijk is. Men heeft aldus zorgvuldig vermeden in dezelfde fout te vervallen, die zoo herhaaldelijk te onzent wordt begaan bij het gebruik van den draagbaren telefoonpost van BERTHON-ADER. Na afloop van het gesprek vergeet toch de telephonist niet zelden den naar buiten verplaatsten commutator om te zetten, zoodat de microfoon-batterij blijft ingeschakeld. Hiervan is het hoogst nadeelige gevolg, dat al zeer spoedig de elementen zijn uitgeput. Wij brengen in herinnering, dat bij den oorspronkelijken toestel de commutator aan de binnenzijde van de kist is aangebracht en door middel van een nok bij het sluiten van het deksel, dus eveneens automatisch, wordt omgezet. Het is ons niet bekend om welke redenen dit voordeel werd prijsgegeven (1).

Daar de ontvang-telephonen voortdurend in gebruik zijn, wordt het inschakelen van de microfoon in het eene station door een tik in de telephonen van het andere waargenomen; een afzonderlijk oproepingsignaal is dus overbodig.

Een bijzondere zorg werd voorts eraan besteed, het gedruisch in de naaste omgeving geen nadeeligen invloed op het luisteren te doen uitoefenen. Het best voldeed een ringvormig luchtkussen, dat om den geluidbeker van de telefoon gelegd en door de veerkrachtige werking van den reeds bovengenoemden beugel vast tegen het oor aangedrukt wordt. De wand van dit kussen is vervaardigd van guttapercha; zoo noodig wordt het luchtkussen met behulp van een buisje met mondstuk en kraan vóór het gebruik opgeblazen. Wij merken op, dat een dergelijke inrichting niet geheel nieuw is.

(1) Zie ook *De Militaire Spectator* 1893, N°. 7.

Het wordt soms hinderlijk den beugel met de beide telephonen gedurende langen tijd aan het hoofd te dragen. Bovendien moet men den telephonist gelegenheid geven direct mondeling op te roepen, acoustische signalen te ontvangen enz. De beugel kan daartoe in de spreekpauzen zoodanig verschoven worden, dat één oor vrijkomt.

In plaats van de microfoon kan men, door eenvoudige omschakeling, een zeer duidelijke magneto-telefoon als overbrenger inschakelen, waardoor de zes telephonen der beide posten, namelijk twee overbrengers en vier ontvangers, »en serie" verbonden zijn.

Als overbrenger beantwoordde de SIEMENS-telefoon met hoefmagneet het best aan de verwachtingen, zoodat deze dan ook in elken post als reserve-toestel wordt aangetroffen. In den regel echter maakt de telephonist bij voorkeur hiervan gebruik (1).

Ook is men aan het bezwaar, dat de telephonist onafgebroken moet opletten of de microfoon van den corresponderenden post wordt ingeschakeld, te gemoet gekomen door het geven van een trompetsignaal; zoodoende kunnen ook de beide ooren vrij zijn gedurende de spreekpauzen. Een krachtig sein verdient, naar onze meening, in alle geval de voorkeur boven den tik op het oogeblik, dat de microfoon in de geleiding wordt opgenomen.

Is de ruimte beperkt, zooals bijv. het geval is met den commandantsstand in een koepel, dan houdt men liever den beugel met bijbehorende telephonen in reserve en maakt gebruik van een doelmatig opgehangen overbrenger, desverkiezende in verbinding met een vast gemonteerden ontvanger. Aan het gebruik van een *tweetal* telephonen moet *zonder eenigen twijfel* de voorkeur gegeven worden.

Ten slotte acht men het wenschelijk de deelen van de geleiding, die kort nabij de verbindingspunten aan de telephonen zijn gelegen en daardoor bij uit- en inschakelen veel te lijden hebben, te doen bestaan uit een zeer weerstandbiedenden, buigzamen kabel, dus met spiraalhart, ter verhooging van de duurzaamheid.

Heeft het hier meegedeelde ons de uitkomsten leeren kennen, waartoe de proeven in Oostenrijk-Hongarije hebben geleid, een en ander moge tevens een denkbeeld geven van de richting, waarin bij het nemen van dergelijke proeven moet gewerkt worden, wil men met ernst tot eenig afdoend uitsluitsel geraken. Het is toch niet voldoende alleen de mindere of meerdere mate van geschiktheid van eenigen toestel aan te toonen, men streve ook ernaar de gevonden gebreken, de bezwaren, waarop men stuitte, weg te nemen door het aanbrengen van doelmatige wijzigingen, van oordeelkundige

(1) Hierdoor wordt echter geenszins te niet gedaan, dat de microfoon met het oog op geluidsterkte en duidelijke overbrenging, vooral wanneer het eenigszins groote afstanden geldt, wel degelijk boven de telefoon te verkiezen is, zooals uit alle installatiën op ruimer schaal ten duidelijkste blijkt.

verbeteringen. Dat hiertoe in de eerste plaats een grondige kennis van de beproefde toestellen en hun werking wordt vereischt, ligt voor de hand.

Lichtprojectoren voor oorlogsgebruik.

Alvorens over te gaan tot een bespreking van hetgeen omtrent dit onderwerp in het verslag van 1892 wordt vermeld, achten wij het wenschelijk de aandacht te vestigen op eenige uitkomsten reeds vroeger verkregen.

Toenmaals gold het een vergelijkende proef tusschen een parabolischen spiegel van 90 cM. van SCHUCKERT en een spherischen spiegel van 60 cM. van MANGIN, met betrekking tot het optisch vermogen.

Daartoe werd allereerst in het brandpunt van de beide projectoren een normaalkaars als lichtbron opgesteld en de intensiteit gemeten van het diffuse licht, dat gereflecteerd werd door een wit papieren scherm, op een afstand van 5 M. van den spiegel en loodrecht op zijn optische as opgesteld. Dit scherm ontving zijn licht uitsluitend van den spiegel.

Vervolgens werd de lichtbundel van de beide projectoren, gevoed door een even sterken electrischen stroom, gericht op een 500 M. ver verwijderd venster, in welks opening de toestel tot het meten van de verlichtingsintensiteit was aangebracht.

In den SCHUCKERT-projector bevond zich een automatische lamp van KRIZIK met horizontale, in den MANGIN-projector de gebruikelijke automatische lamp van SAUTTER met hellende koolspitsen.

Wij mogen aannemen, dat de inrichting van deze beide projectoren, waarvan beschrijvingen voorkomen in tal van boekwerken en tijdschriften, tot in bijzonderheden bekend is.

Bij de eerste serie proeven werd dus de verlichtingsintensiteit indirect, bij de laatste direct gemeten.

Als meetinstrument diende in beide gevallen de photometer van WEBER, welks inrichting wij eveneens veronderstellen bekend te zijn; de met behulp van het groene en roode glas verkregen aanwijzingen werden in verband met de constante van het instrument voor wit licht herleid.

De verhoudingen tusschen de verlichtingsintensiteiten van den SCHUCKERT- en den MANGIN-projector bleken voor korten afstand als

$$2,3:1$$

en voor grooten afstand als

$$2:1$$

te zijn.

De laatste cijfers moet men als de meest nauwkeurige beschouwen. Ten eerste omdat op grooteren afstand de lichtbron beter in het brandpunt kan gebracht worden en ten andere omdat de grootere afstand ook meer in overeenstemming is met het practisch gebruik, dat men van dergelijke spiegels wenscht te maken.

Noemen wij α en β de spreidingshoeken respectievelijk behorende bij de spiegels van 90 cM. en 60 cM., dan is de verhouding van de verlichte oppervlakken voor een afstand D als :

$$\left(90 + 2 D \operatorname{tang} \frac{\alpha}{2}\right)^2 : \left(60 + 2 D \operatorname{tang} \frac{\beta}{2}\right)^2$$

In verband met de in de werkelijkheid groote afstanden, mogen de eerste termen in beide uitdrukkingen tegenover de tweede verwaarloosd worden, terwijl wegens de geringe grootte van de spreidingshoeken in plaats van deze hoeken, de tangenten mogen gesteld worden. Zodoende gaat de bedoelde verhouding over in

$$\alpha^2 : \beta^2$$

of, in het voorliggende geval, in

$$2,5^2 \text{ à } 3^2 : 2^2$$

De verhouding tusschen de hoeveelheden licht, bij gelijke stroomsterkte door de beide projectoren geworpen op een even ver in het terrein verwijderd doel, wordt dus uit het product van de beide boven afgeleide eenvoudige betrekkingen gevonden als :

$$3 : 1$$

of als 4,5 : 1.

Men maakte ten slotte hieruit de gevolgtrekking, dat door het gebruik van groote paraboolspiegels het vermogen van verlichtingstoestellen, voorzien van kleinere spherische spiegels, bij een gegeven stroomsterkte aanzienlijk kan verhoogd worden, een voordeel, dat men gaarne zal aanvaarden, ook al zijn aan het gebruik van groote projectoren eenige bezwaren verbonden, zooals hogere kosten, geringere mobiliteit en meerdere trefkans, welk laatste nadeel overigens van onbeduidenden aard is.

Ook betreffende het lichtverlies bij reflectie door vlakke glasspiegels waren reeds eenige belangrijke proeven voorafgegaan, die hier niet onvermeld mogen blijven.

Ten einde toch de verlichtingstoestellen beter te beschermen tegen het vijandelijk vuur, is men er op bedacht geweest den lichtbundel niet direct, doch na enkel- of tweevoudige reflectie in de richting van het doel uit te zenden. Wij voegen hieraan echter toe, dat schietproeven hebben aangetoond hoe moeilijk het is op dergelijke lichtbronnen te richten, hoezeer men zich bedriegt in den afstand en hoe weinig nadeel de spiegel ondervindt van enkele treffende granaatkartetskogels of scherven. Ten einde over dag den projector aan 's vijands vuur te onttrekken zijn, bijv. de 21 toestellen van de Belgische Maaslinie in hefkoopels opgesteld.

Verlangt men met gereflecteerd licht te werken, dan is zeer zeker de eenvoudigste oplossing te vinden in het gebruik van twee vlakke spiegels.

Proeven moeten echter uitmaken in hoeverre het dubbel gereflecteerde licht verzwakt wordt, wanneer door het draaien van één der spiegels en het kruisen van de reflecteerende vlakken gedeeltelijke polarisatie van het licht is te verwachten.

De hierbedoelde proeven hadden gedeeltelijk plaats met een petroleumlamp van 10 NK., gedeeltelijk met electrisch gloeilicht van 50 en booglicht van circa 8700 NK. als lichtbronnen, terwijl verder kon beschikt worden over een dubbel stel glazen spiegels met zilverbelegging van verschillende hoedanigheid.

De proeven met de minder goede spiegels toonden bij dubbele reflectie en evenwijdigen stand van de spiegels lichtverliezen aan van 40% en 44%, naarmate van petroleum- of van electrisch licht werd gebruik gemaakt. Deze getallen bedroegen resp. 45% en 45% bij gekruisten stand van de spiegels.

De betere spiegels leverden, zoowel bij petroleumlicht als bij toepassing van gloei- of booglampen, lichtverliezen op van 22%, resp. 24%, naarmate men aan de spiegels een evenwijdige of een gekruiste opstelling had gegeven.

De hier aangehaalde proeven leerden voorts, dat men met de grootst mogelijke omzichtigheid moet te werk gaan bij de keuze van dergelijke spiegels, omdat oneffenheden in het reflecteerende vlak niet alleen den lichtbundel verzwakken, maar dezen bovendien een geheel ander karakter geven, waardoor het effect belangrijk wordt geschaad.

(Slot volgt.)

Is meer overeenstemming tusschen de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische exercitie-reglementen voor de Infanterie mogelijk en gewenscht?

Nauwelijks vier maanden uit Indië teruggekeerd, waar ik de laatste tien maanden bij een der depotbataljons was ingedeeld, werd ik belast met de opleiding van recruten der lichting 1892.

Het was voor mij geen gemakkelijke taak de reglementen, gedurende de laatste vijf jaren gevolgd, te vergeten en eensklaps andere toe te passen.

Die moeilijkheid, reeds vóór mij door zoovele anderen gevoeld en geuit, deed telkens de vragen bij mij opkomen: Is het niet mogelijk exercitie-reglementen samen te stellen, die voor beide legers gelden en slechts verschillen, waar zulks noodig is als gevolg van het verschil in bewapening, getalsterkte of terrein? Is de invoering van zulke reglementen gewenscht?

Ten einde de eerste vraag te kunnen beantwoorden, is het noodig de bestaande verschillen op te sporen en na te gaan of deze reden van bestaan hebben. Is dit niet het geval, dan mag eene afwijking op zooveel punten nutteloos en schadelijk worden genoemd.

Eene opsomming van *alle* verschillen in de exercitie-reglementen zou een boekdeel vullen; voor het door mij beoogde doel zal het voldoende zijn er hier slechts *eenige* aan te geven.

Vergelijken wij de *Recrutenschool* bij beide legers in gebruik, dan zien wij:

1°. dat in het Nederlandsche reglement bewegingen voorkomen, die niet in het Nederlandsch-Indische reglement aangetroffen worden, bijv. verzamelen, § 6; het formeeren van twee gelederen, als de klasse in front staat, en het terugkeeren op een gelid, §§ 102 en 102a; het afbreken en opmarcheeren van rotten, §§ 131—135;

2°. dat in het Indische reglement bewegingen voorkomen, die niet in het Nederlandsche reglement worden aangetroffen, bijv. bewegingen van het hoofd rechts en links, § 15; het opmarcheeren, wanneer de klasse in front marcheert, § 65; van den flankmarsch op twee gelederen tot dien op een gelid overgaan, § 144;

3°. dat voor bewegingen, waarvan de uitvoering in beide legers dezelfde is of nagenoeg op gelijke wijze plaats heeft, verschillende commando's zijn voorgeschreven, bijv. voor het knielen, opstaan, liggen, de wending rechts-

omkeert, het plaatsn van den guide of de guides bij de richting, de zwenking in den marsch, enz.;

4°. dat bij gelijke commando's de beweging verschillend wordt uitgevoerd, bijv. sommige handgrepen en wendingen met het geweer bij den voet, het aan rotten zetten der geweren en het attaqueeren;

5°. dat commando en uitvoering beide verschillen, bijv. bij de zwenking op de plaats, den opmarsch uit de flank, het verdubbelen der rotten enz.;

6°. dat zelfs daar, waar in commando of uitvoering geen verschil bestaat, eene andere redactie wordt aangetroffen, bijv. bij:

Op de plaats = RUST;

Geeft = ACHT;

Rechts (links) = OM, e. a.

Deze zes punten samenvattende, mag m. i. gerust worden beweerd dat beide reglementen weinig overeenkomst vertoonen, en dat de *schijnbare overeenkomst*, die tusschen hen bestaat, slechts dient om de verwarring grooter te maken bij hen, die genoodzaakt zijn beide reglementen te bestudeeren of toe te passen.

Het is mij, noch mijne collega's, zoowel in Indië als in Nederland, die ik over deze zaak sprak, mogen gelukken eene verklaarbare reden te vinden, welke het bestaan dier groote verschillen tusschen beide reglementen wettigt.

De recruten-school immers dient om den soldaat de *elementaire* opleiding te geven, de oefeningen hebben op het *exercitie-terrein* plaats en bij beide legers is de sterkte der klassen recruten nagenoeg dezelfde; er is dus geen reden waarom alle oefeningen zonder geweer, alle marschen (1), veranderingen van directie en alle handgrepen (voor zooverre zulks mogelijk is in verband met de al of niet aanwezigheid van een magazijn aan het geweer) niet op dezelfde wijze zouden plaats hebben. Op het verschil in bewapening dient natuurlijk gelet te worden. Zoo zal er steeds verschil moeten blijven bestaan bij het onderwijs in de lading en de vuren en zullen bij het Indische leger handgrepen met het kapmes moeten onderwezen worden. Misschien is het ook noodig, dat er in het eene reglement bewegingen worden voorgeschreven die in het andere overbodig zijn; de eerste en de derde beweging onder 2° schijnen ons in Nederland ook gewenscht, terwijl misschien het afbreken van rotten zonder nadeel zoude kunnen vervallen. Het bijvoegen of weglaten van eene of andere beweging is ook niet het grootste bezwaar; de groote moeilijkheid ontstaat juist door de *schijnbare overeenkomst* tusschen de reglementen.

Bij het vergelijken van de compagniesschool bij beide legers in gebruik, zien wij de volgende verschillen:

In Nederland moeten de flankbewegingen met verdubbelde rotten worden uitgevoerd, terwijl dit in Indië vooraf moet worden gelast.

(1) Het verschil in lengte van den pas kan blijven bestaan met het oog op de Inlanders.

In Nederland is voorgeschreven dat de scherpschutters over de groepen moeten verdeeld worden, in Indië is hieromtrent niets bepaald.

De plaats en de afstand van de tamboers en het opsluitend gelid is verschillend.

De beweging in § 18 van het Nederlandsche reglement (het formeeren van de gevechtscolonne uit de in bataille marcheerende compagnie) wordt in het Nederlandsche-Indische reglement niet aangetroffen.

De bewegingen in § 37 van het Indische reglement (om achterwaarts te vuren opgesloten), in § 46 (in colonne stilstaande van directie veranderen), in § 56 (ter linkerzijde in bataille) en in § 59 (voorwaarts in bataille), worden in het Nederlandsche leger niet beoefend.

In het Indische reglement treft men bepalingen aan (§ 41) omtrent het vergrooten van den afstand tusschen de gelederen en het marcheeren uit den pas; in Nederland wordt zulks op oneffen terrein oogluikend toegestaan.

Bij de verandering van directie, het formeeren van pelotons en sectiën en de carré's treft men weer verschil aan, terwijl ook het verzamelen der afgedankte compagnie en het dragen van en het salueeren met de sabel door de officieren niet op dezelfde wijze plaats heeft.

Bij het vergelijken van de *Bataljonschool* bepalen wij ons slechts tot de vermelding, dat het Indische reglement, hetwelk 41 bladzijden telt, twee normaal-opstellingen van het bataljon kent, nl. de opstellingen in bataille en in massa, terwijl het Nederlandsche reglement de massa, de dubbele colonne en de pelotonscolonne aangeeft en slechts 20 bladzijden beslaat.

Of de groote verschillen, die tusschen *Compagniesschool* en *Bataljonschool* der beide legers bestaan, voldoende grond hebben, is zeer te betwijfelen. Het verschil in getalsterkte der onderdeelen kan hier zijn invloed doen gelden, doch dit o. i. slechts bij enkele bewegingen.

Bij het vergelijken van de wijze, waarop het *werktuigelijk tirilleeren* bij beide legers plaats heeft, treft ons het verschil in opleiding.

In beide legers zijn de groepen nagenoeg even sterk (in Indië van 8—16 man, in Nederland van 6—14 man) en wordt geoefend zonder rekening te houden met de bijzondere gesteldheid van het terrein; in Nederland wordt bovendien de richting aangeduid, waarin de vijand ondersteld wordt zich te bevinden (§ 14), terwijl zulks in Indië niet plaats heeft (§ 171). In Indië wordt het verband en de richting in de groep naar rechts gehouden (§ 177), terwijl in Nederland de man van het midden met het volgen der aangegeven richting is belast (§ 6). In Nederland mag van de tirailleurs geene gelijkmatigheid in de uitvoering der verschillende bewegingen worden geëischt (§ 6), terwijl in Indië eene zekere gelijkmatigheid niet mag worden veronachtzaamd (§ 180). In Nederland wordt verspreid op den man van het midden, in Indië op den vleugelman van het voorste gelid; ook kan aldaar worden

verspreid, als de groep uit de flank staat of marcheert. In Indië draagt de tirailleur het geweer ongedwongen omlaag in de rechterhand (§ 175), in Nederland mag hij het ook in de linkerhand dragen (§ 9). In Nederland worden de recruten reeds bij het werktuigelijk tirailleen in het vuren geoefend, in Indië heeft zulks eerst bij het tirailleen in het terrein plaats. In Nederland worden bij het tirailleurvuur een bepaald aantal patronen verschoten, in Indië bedraagt dit getal steeds drie.

Zonder eene uitspraak te willen doen ten gunste van het Nederlandsche of van het Indische voorschrift, meenen wij dat er geen voldoende grond voor verschil bestaat, en konden dus alle hierboven genoemde punten overeenstemmen.

Met betrekking tot het onderwijs in het *bajonetvechten* valt op te merken, dat in Nederland de positie, het appèl, de wendingen, de passen en de sprongen eerst *zonder*, daarna *met* het geweer onderwezen worden, terwijl in Indië zulks niet is voorgeschreven. De commando's tot het aannemen der gevechtsstelling, tot het uitvoeren der wendingen, passen en sprongen zijn weder verschillend, eveneens die voor de stooten en afweringen. Bij de uitvoering der verschillende bewegingen treffen wij ook weder verschil aan: zoo wordt bijv. in Indië de bajonet na den stoot draaienderwijze teruggetrokken en wordt met den loop afgeweerd, hetgeen in Nederland niet is voorgeschreven.

Ook bij de *gymnastische oefeningen* valt het groote verschil tusschen beide legers terstond in het oog. Bij het buigen van de armen zien wij verschil in het plaatsen van de vuisten op de borst. In Nederland acht men het noodig het zijwaarts oplichten der armen en het rollen der handen te beoefenen, in Indië niet. In Indië wordt alleen het vooroverbuigen van het bovenlijf beoefend, in Nederland kent men ook het rechts (links) buigen en het rechts (links) draaien van het bovenlijf. In Indië acht men twee oefeningen voor de beenen voldoende, in Nederland schijnt de noodige lenigheid eerst na 8 oefeningen met voeten en beenen verkregen te kunnen worden. Bij de gymnastische bewegingen met het geweer treffen wij eveneens verschil aan. Ook heeft men in Nederland oefeningen op den evenwichtsboom, aan den rekstok en in het klimmen voorgeschreven voor de afgerichte manschappen; voor zoover ons bekend is, bezit het Indische leger zulk een voorschrift niet.

Zonder de voorkeur aan een der genoemde reglementen of voorschriften te willen schenken, zijn wij van meening dat in de hiergenoemde en vele andere punten overeenstemming mogelijk is, daar zij noch door tactiek, noch door bewapening, landaard of klimaat worden beheerscht. De getalsterkte komt alleen in aanmerking bij het beoefenen der *compagnieschool* der bataljonsschool en bij het tirailleen, terwijl bij dit laatste misschien ook het terrein in aanmerking moet worden genomen. In Indië dient bij

enkele bewegingen uit de genoemde scholen en het bajonetvechten wellicht ook met het optreden tegen een Inlandschen vijand rekening te worden gehouden.

De tweede vraag: Is de invoering van zooveel mogelijk gelijklopende reglementen gewenscht? meenen wij bevestigend te mogen beantwoorden.

De talrijke overplaatsingen en detacheringen van officieren, onderofficieren en soldaten van het Nederlandsche leger bij het Indische leger, de detacheringen van officieren van het Indische leger bij het Nederlandsche en de samenstelling der Koloniale Reserve zijn oorzaak, dat velen in de noodzakelijkheid geplaatst zijn reglementen toe te passen, die zij nooit grondig geleerd hebben. Het gevolg is dat meermalen de goede uitvoering der diensten daaronder lijdt en dat aan de krijgstucht groot nadeel wordt toegebracht. Het kader uit Nederland naar Indië gezonden, is in de eerste maanden zelfs bij eene compagnie Europeanen niet bruikbaar, vooral niet bij een depotbataljon; onderofficieren met weinig ijver hebben jaren noodig, eer zij voldoende op de hoogte zijn.

Bij de Koloniale Reserve zal men waarschijnlijk op dezelfde bezwaren stuiten, daar deze voor het grootste gedeelte bestaat uit Indische militairen, die geoefend worden volgens Nederlandsche reglementen. Heeft men wel gedacht aan de zwarigheden, die zich zullen voordoen, indien een gedeelte dezer reserve naar Indië wordt gezonden en daar onder de bevelen zal komen van officieren en onderofficieren, die van de Nederlandsche reglementen niet op de hoogte zijn (1)? Of moeten de manschappen in Indië weer reëruit worden? Zulks zou immers noodig zijn (indien daar volgens de Indische reglementen geoefend werd) voor hen, die nooit te voren in Indië gediend hebben.

Ook de wijze, waarop de aanstaande Indische officieren aan de Koninklijke Militaire Academie en aan den Hoofdcursus worden opgeleid, doet de noodzakelijkheid van overeenstemming tusschen de reglementen voor beide legers in het oog vallen. Naar wij vermeenen, worden de Indische reglementen aan de Koninklijke Militaire Academie wel theoretisch behandeld, doch niet practisch beoefend, en nemen de voor Indië bestemde cadetten aan de exercitiën met hunne Hollandsche collega's deel. In Kampen ontvangen de voor Indië opgeleid wordende onderofficieren zelfs geen theoretisch onderwijs in de Indische reglementen. Misschien geschiedt dit wel opzettelijk, wanneer ons vermoeden ten minste juist is, dat deze onderofficieren ingeval van mobilisatie bij het Nederlandsche leger worden ingedeeld.

Dat de nieuw aangestelde officieren, afkomstig van de Koninklijke Militaire Academie en van den Hoofdcursus, in Indië aangekomen, niet onmiddellijk voor hunne taak berekend zijn, behoeft na het voorgaande geene nadere

(1) Aanvulling door officieren en kader van het korps zal niet altijd mogelijk blijken.

verklaring. Veel ijver van de zijde der luitenants en veel toegevendheid van de zijde hunner meerderen zijn noodig om de bezwaren, uit dezen eigenaardigen toestand voortvloeiende, te overwinnen.

Dat veranderen van reglementen niet bevorderlijk is aan de krijgstucht zal ieder toegeven, die als minder militair in den troep gediend heeft. Het prestige van een officier of onderofficier wordt dikwijls door een verkeerd commando geschaad; erger is het, wanneer een ondergeschikte eene onverdiende opmerking, berisping of straf ontvangt, hetgeen dikwijls het gevolg is van de onvoldoende kennis der reglementen van dien meerdere.

Het getal officieren en onderofficieren, die in de noodzakelijkheid komen een nieuw stel reglementen te leeren en de oude te vergeten (dit laatste is nog het moeilijkste), is niet gering.

Zonder overdrijving meen ik te mogen beweren, dat de helft van het infanteriekader (Europeanen) zijne loopbaan begonnen is als vrijwilliger of als miliciens bij het Nederlandsche leger.

Deze bewering is gegrond op cijfers, ontleend aan het *Mil. Blad* 1891, bladz. 67, 116, 163, en 1892, bladz. 23.

Hieruit zien wij dat in 1891 voor den dienst bij het wapen der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger 1067 man werden aangenomen, waaronder begrepen zijn 133 miliciens (1), die voor den tijd van 2 jaren werden gedetacheerd, terwijl van de korpsen werden overgenomen 461 man, waaronder begrepen zijn 151 man kader. Onder het totaal der werving *ad* 1528 man bevinden zich dus $133 + 461 = 594$ man (waaronder 151 man kader), die geheel of gedeeltelijk (de nog niet geheel geoefende miliciens en vrijwilligers, die overgegaan zijn) volgens de Nederlandsche reglementen geoefend zijn.

Deze 594 man vormen ruim het $\frac{1}{3}$ gedeelte der geheele werving, en het is dus zeker de moeite waard met dit getal (waarvan ruim $\frac{1}{4}$ uit kader bestaat) rekening te houden (2).

Ook geldelijk is de schade, die ontstaat door het verschil in reglementen, zeer groot: Vrijwilligers en miliciens, die somtijds in het leger in Nederland geruimen tijd gediend hebben, worden bij aankomst in Indië weder rekrut en presteeren gedurende de eerste 3 à 5 maanden geene diensten. Vooral met het oog op de gedetacheerde miliciens is dit een groot nadeel. De zeereis heen en terug en het verblijf bij de subsistentenkaders te zamen op $3\frac{1}{2}$ maand stellende, blijft er voor de miliciens, die voor den tijd van 2 jaren gedetacheerd worden, slechts een werkelijke diensttijd van gemiddeld $16\frac{1}{2}$ maand over. Of die korte diensttijd de uitgave wettigt der groote sommen voor de heen- en terugreis benodigd, waag ik niet te be-

(1) Alle gedetacheerde miliciens (166) zullen wel niet tot het wapen der infanterie behoord hebben, veilig mag men echter rekenen dat $\frac{1}{5}$ hunner (dus 133) bij de infanterie dienden.

(2) Er bestaat o. i. geen reden, die belangrijke afwijkingen in deze getallen voor andere jaren zoude wettigen.

oordeelen; het is zeker noodig dit geld zoo vruchtdragend mogelijk te doen zijn.

Het wenschelijke van de invoering van exercitie-reglementen, die slechts daar van elkaar verschillen waar overeenstemming *onmogelijk* is, meen ik hiermede voldoende te hebben aangetoond.

De wijze, waarop overeenstemming kan worden verkregen, lijkt mij zeer eenvoudig. Men beroeme slechts eene commissie, die voor de eene helft uit Indische, voor de andere helft uit Nederlandsche officieren bestaat en drage haar op dit punt te onderzoeken. Onder de hier te lande met verlof aanwezige Indische officieren zal men licht een aantal vinden, dat voor deze taak ten volle berekend en hiertoe genegen is; de benoeming van Nederlandsche officieren in deze commissie zal eveneens wel zonder bezwaar zijn.

Moge deze commissie tot stand komen en moge het haar gelukken exercitie-reglementen voor beide legers samen te stellen, die blijken in de practijk te voldoen, dan acht ik mij gelukkig door dit opstel hiertoe te hebben bijgedragen.

J. NIESTEN,

1ste Luitenant der Inf.

Delft, Nov. 1893.

Naschrift. Sedert de inzending van dit opstel werd in het *Recueil Militair* dd. 15 Nov. 1893 het Kon. Besl. dd. 20 Oct. 1893 opgenomen, waarin bepaald wordt dat onderofficieren van het Indische leger voortaan aan den Hoofdcursus te Kampen tot officier zullen worden opgeleid.

Hetgeen gezegd is omtrent de wijze, waarop de aanstaande Indische officieren aan de Kon. Mil. Academie en aan den Hoofdcursus worden opgeleid, geldt voor deze onderofficieren evenzeer. Bij hun terugkeer in Indië zullen zij de Indische reglementen grootendeels vergeten hebben. Zij zullen dus met minder kennis in deze dan zij twee jaren te voren bezaten, hunne loopbaan als officier beginnen.

Febr. 1894.

J. N.

Zware of lichte pantsers.

Nadat de Heer A. J. DOORMAN in de December-aflevering van dit tijdschrift onze brochure »De aanwending van lichte pantsers bij de bevestiging van Amsterdam» had besproken, heeft de Heer F. G. A. SCHERER het noodig geacht de beoordeeling van eerstgenoemde hier en daar aan te vullen.

Zonder omwegen, recht op het doel afgaande, zijn de volgende vragen te stellen:

Welke oplossing moet gezocht worden voor het geval de lichte pantserfortificatie levensvatbaar blijkt; daarbij ook rekening houdende met het verband, dat tusschen haar en de aanstaande uitbreiding der stelling naar zee, alsmede met de toekomstige legervorming, bestaat?

Moet zij dan als *bescheiden* aanvulling *dienstbaar* gemaakt worden aan de beginselen, waaraan de zware koepels hun ontstaan te danken hebben?

Of wel zal men met hare gedeeltelijke toepassing andere beginselen *baan doen breken*, in het bijzonder haar vereenzelvigen met begrippen als: meer actieve verdediging, belangrijker rol dan tot dusver aan de infanterie toe te kennen bij uitgebreider toepassing van het terrein?

Onze zienswijze hopen wij voldoende te hebben toegelicht in het antwoord aan den Heer DOORMAN: »Welke bevestigingsbeginselen voor Amsterdam» in het a. s. Maartnummer van *De Militaire Gids*, waarnaar wij ons veroorloven den Heer SCHERER te verwijzen. Zoodoende kunnen wij ons beperken tot enkele zaken, in het bijzonder die waaromtrent verkeerde gevolgtrekkingen worden gemaakt.

Zeker maakt de geachte Schrijver het ons moeilijk om op te treden of om bijstand te erlangen van anderen, daar waar hij wel de artilleristen oproept, die met hem van meening verschillen, doch voor hen als eisch stelt dat zij »de technische en tactische waarde, alsmede het gebruik der koepels hebben bestudeerd en *kennen* en rekening houden met de toekomstige aanvalswijze.»

Niet kunnende voldoen aan dit criterium van bevoegdheid, brengen wij, — die in onze brochure (nu zoo welwillend *studie* genoemd) ons vergenoegden met de bescheiden rol van denkbeelden te uiten, opdat deze, onafhankelijk van de beoordeeling, tot onderzoek mochten leiden — het volgende in het midden, zonder hierbij het vereischte attest over te leggen.

De Heer SCHERER zegt dat onze steunpunten bezwaarlijk op dien naam aanspraak kunnen maken; »*steunpunten* toch (heet het) moeten — willen zij dien naam waardig zijn — vast en onwrikbaar wezen. Zij moeten dus, zoowel voor de flankering van het tusschenterrein als voor het onveilig maken van het voorterrein, zoomede voor de nabij- en eigenverdediging in front, flank en keel, al die factoren bezitten, welke *volkomen* waarborgen dat het vereischte vuur, te allen tijde en onder alle omstandigheden, ongehinderd kan worden afgegeven.»

Voor een oogenblik aangenomen dat die omschrijving volkomen juist is, dan heeft dit op de groote quaestie: de aanwezigheid van groote koepels in de forten *der inundatiestelling* (wij cursiveeren) — al heel weinig invloed. Wij kunnen toch niet aannemen dat die forten, zooals die door den Heer SCHERER worden gewenscht, hun waarde als steunpunt zouden verliezen, indien men er — bij wijze van spreken — de koepels kon uitlichten.

Wordt de doodsklok niet reeds geluid voor die zware koepels, als men zegt: *Een zichtbare koepel is een weldra verloren koepel?* Het geschut in de onzichtbare koepels kan de accessen niet bestrijken, deze slechts op zekere plaatsen onder vuur houden, het kan evenmin in elk kritiek moment de veiligheid van het fort verhoogen; wat zullen die *vier* vuurmonden in de koepels dan wel kunnen?

Den geschutstrijd volhouden, misschien tot het laatste oogenblik; doch zou een energieke vijand die forten *niet* aantasten, omdat nog *vier* kanonnen in werking zijn, die slechts op verdere afstanden kunnen medespreken?

Staan die koepelvuurmonden *niet* alleen voor den geschutstrijd, dan zijn, door hun mindere geschiktheid voor andere opdrachten, dientengevolge de tijdelijke batterijen in ongunstiger conditie dan bij toepassing van snelvuurende kanonnen en houwitsers, achterwaarts in de *zône* van weerstand.

Ook een omstandigheid van wellicht nog meer beteekenis doet ons aan onze meening vasthouden. Het nadeel van het zichtbare van den koepel kan nl. op twee wijzen voorkomen worden: door er een aardmaske *vóór* te plaatsen of door er een *hefkoepel* van te maken.

Dit laatste middel achten wij meer *afdoende* dan dat van den Heer SCHERER. Wij wijzen er op dat nu betrekkelijk kort geleden het koepelvraagstuk in Frankrijk, dat na langdurige proefnemingen door eene commissie beslist was, *plotseling* die veranderde wending heeft genomen tengevolge van de aanneming der duikkoepels voor zwaar geschut, ontworpen door GALOPIN, waarvan reeds 30 besteld of geleverd zijn. Wij gelooven dat alzoo

onder de technici de veronderstelde eenstemmigheid van gevoelen over het pantservraagstuk nog twijfelachtig is.

Rechtvaardigen de koepels in de forten de hooge kosten? Dit blijft de hoofdvraag, die wij niet toestemmend kunnen beantwoorden; de koepels hebben geen absoluten weerstand, het aantal vuurmonden is — zelfs bij de grootste geldelijke offers — zeer gering in vergelijking met hetgeen de aanvaller vóór de stelling kan brengen en *last not least* — houden zij geen rekening met een aanvaller, die, over een zeer groote troepenmacht beschikkende, snel of verrassend doordringt, zelfs ten koste van veel bloed.

Kon de Heer SCHERER zich met de inrichting van onze tusschenstellingen niet geheel vereenigen, in hoofdzaak is dit toe te schrijven aan de geringe waarde, door hem aan de door ons gedachte steunpunten gehecht. Wij achten die steunpunten — ongeacht wijzigingen, want wij gaven slechts een algemeen schema — sterk genoeg om werkelijk een steun te heeten bij den aanval op de inundatiestelling, welke aanval — rekenende op het thans zoo werkdadige infanterievuur — voor het grootste deel moet worden bestreden van uit de tusschenlinie, terwijl elk fort voor eigen veiligheid zorgt.

Wij hebben de bezwaren, verbonden aan de bediening en vuurleiding van lichte pantsers, nimmer ontkend, al hebben wij daarin niet het beweerde *onpractische geknutsel* gezien; nu echter meenen wij te mogen verwijzen naar Duitschland, waar die bezwaren niet zoo overwegend zijn geoordeeld, de pantsers van 5,3 cM. bij het belegerings- en vestinggeschut zijn ingedeeld en bediening en vuurleiding in de reglementen voorkomen.

Hecht de Heer SCHERER aan het vuur uit snelvuurgeschut, alsmede aan dat der infanterie geen genoegzame waarde, dan komt het ons voor dat het lot van zijn forten spoedig zal zijn beslist. Ons ontbreken de troepen en deze zijn door geen forten te vervangen; te lang is dit bemanteld en waar den Hollanders nog altijd wordt verweten, dat »als hun de nood en de perykelen niet duidelijk voor de oogen staan, zij weinig geneigd zijn voor eigen securiteit behoorlijk zorg te dragen», daar moge het eenigszins tot verontschuldiging strekken, dat zij te veel in het denkbeeld zijn grootgebracht, alsof zij het met de forten wel afkonden.

Om verkeerde gevolgtrekkingen te voorkomen, zij opgemerkt dat voor het snelvuurend geschut, nog nieuw zijnde, de tactische opdracht nog dient te worden aangewezen; optreden als troepengeschut is *hoofdzaak*. Verder zal het *bij korte poozen, plotseling* en *overstelpend*, in kritieke phasen van den vestingslag of in gunstige gevechtmomenten moeten *ingrijpen* en ook tijdelijk gebezigd worden tot het onderdrukken van het vuur uit reeds beschoten wordende vijandelijke batterijen, als wanneer uitsluitend granaatkartetsen en brisante granaten met tijdbuis worden aangewend.

Zoowel de batterijen der 3de linie, de meeste verplaatsbare batterijen

de zône van weerstand als de pantserhouwitsers vervullen de rol van het eigenlijke vestinggeschut in het artilleriegevecht. Dat, *hoewel die rol duidelijk was aangegeven*, van dit geschut niet meer gebruik werd gemaakt in het geïnunderd noordelijk front, vindt zijn grond in de omstandigheid, dat de onverhoedsche aanval daar de hoofdzaak vormt.

Duidelijk gelooven wij te hebben aangegeven den permanenten bouw in beton van de *geheel gereed* zijnde steunpunten en ons *verzet* tegen geïmproviseerden bouw, waartoe het gegolfd plaatijzer behoort. De aanhaling van VON LÖBELL, bladz. 395, dat er twijfel bestaat aan den weerstand van het pantserfront *zonder* steunpunten en *zonder* infanterie, is, zelfs in de inundatie, in ons oog nog te *zwak* gezegd, doch *bevestigt* overigens geheel onze meening.

Daar, waar wij onze *denkbeelden* op *beschouwende* wijze ten beste gaven, in de eerste plaats wilden *vermijden* inmenging in de *plannen* van meer bevoegden, die in hunne opvattingen scherp tegenover elkaar staan; daar waar wij in den aanvang onzer brochure (bladz. 14) opzettelijk en uitdrukkelijk vermeldden een toepassing van de lichte pantserfortificatie op de basis van WELISCHKO te willen maken, daar verzetten wij ons ten sterkste tegen *elk streven om personen in zaken te betrekken*.

Juist namen wij, die gedragslijn volgende, een neutraal standpunt in, hetwelk het niet te verwerpen voordeel heeft den *persoon ondergeschikt* te doen zijn *aan de zaak*.

Wij voor ons willen de forten reduceeren tot hetgeen onmisbaar is voor het juiste optreden van infanterie en artillerie; met beide wapens zelf rekening houden bij de keuze der positiën en der werkingssfeer; den vestingbouw dientengevolge niet meer den vroegeren overwegenden invloed teekennen. Natuurlijk is men aan vooraf te bepalen en voor te bereiden richtingen en punten gebonden; doch naarmate de forten eenvoudiger zijn ingericht, wordt de werkkring van artillerie en infanterie meer zelfstandig en is de mogelijkheid van inrichting eener behoorlijke linie om financieele redenen ook grooter.

Men onderscheide wel de hoofdzaak van de onderdeelen. *Hoofdzaak* is een Amsterdamsche linie, niet bezwaard door een conservatisme, dat niet conserveert, al moge het ook zijn een geniale uiting van steen- en ijzerconstructie. *Onderdeel* is de aanwending van lichte pantsers, als »loopgraafpanters» al dan niet gedoopt.

Dat reeds gezocht wordt naar een officieelen naam voor den *Instructie-Inventaris* is inderdaad bemoedigend; wellicht volgt de rest dan beter. Verheugender is het nog dat de Heer SCHERER aan de lichte pantsers een toekomst toekent, ook voor Nederlandsche vestingliniën; zoodoende worden zij geïntroduceerd in de kringen van invloed.

Is dit een reden om voorloopig voldaan te zijn, des te aangenamer was het ons nu reeds over de bruikbaarheid der lichte pantsers even van gedachten te mogen wisselen, al was het slechts een onderdeel onzer denkbeelden.

Onze waardeering van het binnenland (bladz. 62), voor zoover dit van onze zijde voegzaam was, is door den Heer SCHERER over het hoofd gezien.

Tot ontwikkeling en toepassing van *denkbeelden*, wij bedoelen geenszins tot het latere *ontwerpen van plannen* door desbevoegden, hebben buitenlandsche mededeelingen ongetwijfeld hunne waarde; al ware het alleen daarom, wijl een vijand niet verplicht kan worden in den vestingoorlog specifiek Nederlandsch op te treden. Frankrijk ontziet zich niet de voortbrengselen der Duitsche pers door bepaald daarmee belaste officieren te doen vertalen en in de vakschriften te doen opnemen; het plukt er de vruchten van. Waarom van dergelijke poging dan hier een verwijt gemaakt? En dit te meer, nu de Heer SCHERER, terwijl hij ons daarin bestrijdt, *zelf het krachtigste bewijs levert van het nut daarvan*.

Hij toch doet thans na vier jaren recht wedervaren aan een »hoogst kundig en gewaardeerd hoofdofficier», door dezen nu, *na raadpleging der Jahresberichte van VON LÖBELL*, de eer van het ontwerp der kasemat te geven, die anderen zich, *tot dusver zonder enig protest*, toeëigenden.

Hoewel buiten onze rechtstreeksche »Interessen-Spbeer» gelegen, juichen wij dit toe, doch hadden nu de bijvoeging *gehoopt*, dat de Jahresberichte verschenen *na* het in het licht komen onzer brochure.

Een ieder verwacht met den Heer SCHERER dat Nederlandsche plannen, door Nederlandsche krachten uitgevoerd, Nederlandsche werken voor Nederlandsche toestanden zullen opleveren; doch mag zich niet ontveinzen dat dit helaas en steeds meer noodzakelijk *gepaard* moet gaan met eene verwisseling van goed geronde Nederlandsche guldens tegen buitenlandsche koepels, kanonnen en projectielen, vervaardigd naar aanleiding van proeven, *niet in Nederland* genomen.

Ter bevordering van het *beschermend* streven zal dan ook een veranderde waardeverhouding tusschen doode en levende weermiddelen, gelijk wij eerder wenschen, een *betere oplossing* zijn.

J. C. SWAVING.

1 Februari 1894.

Weduwen- en Weezenkas voor de Officieren van de Landmacht.

Het is ongeveer twee jaren geleden, dat door Dr. VAN DER STOK in *De Militaire Spectator* gewezen werd op de grove onbillijkheid, die zijns inziens opgesloten ligt in art. 11 (1) van de statuten. Schrijver eindigde met te zeggen, dat hij op meer zou kunnen wijzen, dat hem voorkomt minder goed te zijn, maar dat hij een en ander niet releveert, omdat hij den lezer daardoor wellicht zou afleiden van het eene groote doel, dat hij beoogde, nl. te bewerken, dat de weduwen in het genot van Rijkspensioen ook in het volle bezit worden gesteld van dat pensioen, waarvoor hunne echtgenooten hebben bijgedragen.

Te wijzen op enkele van die eigenaardigheden in onze statuten, welke toen niet gereleveerd werden, is het doel van dit schrijven.

In de eerste plaats dan zegt de slotalinea van art. 9: »Deze som (storting bij het aangaan van een huwelijk) moet door officieren van de landmacht in West-Indië één en een half maal betaald worden en naar dit hoogere bedrag wordt ook de verhooging, bedoeld onder *b* (verhooging der storting bij verschil in leeftijd), berekend,» terwijl volgens art. 8 de doorlopende contributie door de officieren van de landmacht in West-Indië te betalen hetzelfde bedrag ten honderd bedraagt als voor de officieren in Nederland, m. a. w. ongeveer het dubbele. Toch geniet de weduwe van den West-Indischen officier hetzelfde pensioen als de weduwe van den officier in Nederland, die gedurende zijn geheele leven ongeveer de helft heeft gestort. Al is nu de Weduwen- en Weezenkas eene instelling op kameraadschappelijke grondslag gevestigd (art. 1 der statuten), niemand zal dit billijk kunnen vinden. Hoewel verandering hierin zeker zeer gewenscht is, vrees ik dat deze wel nimmer tot stand zal komen, want binnen eenige jaren behoort het officierskorps van de landmacht in West-Indië tot het verledene en vervalt deze grief vanzelf.

Maar er is meer en van blijvenden aard!

Een officier van het Nederlandsche leger, in West-Indië gedetacheerd, betaalt volgens datzelfde art. 8 naar reden van het traktement, dat hij in

(1) Zie *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 647, 708 en 720.

de tropen geniet, dus ruim het dubbele van de gewone en ongeveer het dubbele van de doorlopende contributie, welke hij in Nederland zou storten. Ondanks die hoogere storting heeft zijne weduwe later hetzelfde pensioen als de weduwe van een collega, die steeds in Nederland bleef, dus nooit die hoogere stortingen deed.

Een officier van het Oost-Indisch leger, gedetacheerd bij het leger in Nederland, blijft voor zijn Weduwen- en Weezenfonds storten naar reden van het traktement, dat hij in Oost-Indië zou genieten. Dit is billijk, want die detachering staat volstrekt niet in verband met het pensioen, dat zijne weduwe later zal ontvangen. Maar waarom is er in *onze* statuten dan ook niet eene bepaling in dien geest voor de officieren, die in West-Indië gedetacheerd worden? Deze vraag heeft zeker alle reden van bestaan, vooral wanneer men daarbij het Koninklijk Besluit van 13 Februari 1867, N°. 55 leest, waarin het volgende voorkomt (art. 6, 2°):

»Een officier, die (bij de schutterij of eenig korps niet tot de *landmacht* behorende of wel) bij het *leger in Nederlandsch-Indië* tijdelijk wordt gedetacheerd om dienst te doen, is, zoo hij ten laste van 's Rijks schatkist of de koloniale geldmiddelen een inkomen geniet, de verschillende contributiën ten behoeve van de Weduwen- en Weezenkas verschuldigd, naar reden van het bedrag van het traktement voor zijnen rang en betrekking bij het leger *hier te lande* vastgesteld.»

Hoewel in dit Koninklijk Besluit *Nederlandsch-Indië* staat en dit mijns inziens, tegenover *leger hier te lande* gesteld zijnde, zoowel Oost als West in zich moet sluiten, wordt deze gunstige en billijke bepaling alleen toegepast op de in Oost-Indië gedetacheerden. Wel is men gewoon te spreken van *landmacht* in West- en *leger* in Oost-Indië, maar wanneer men hier alleen het laatste op het oog heeft gehad, waarom dan niet Oost-Indië gezegd, zooals overal elders?

Hoe het ook zij, nu vormen de beide bepalingen een onbegrijpelijke, onrechtvaardige tegenstrijdigheid, die zeer ten nadeele is van de in West-Indië gedetacheerde officieren.

De amanuensis der kas verklaarde indertijd, dat de nieuwe statuten van 1888 beschouwd moeten worden als eene voorloopige herziening, waarbij het voornaamste streven der commissie was zorg te dragen, dat geen enkele bepaling aanleiding kon geven tot terugkeer naar de vroegere treurige toestanden, zonder daardoor iemands rechten te verkorten (*De Militaire Spectator*, 1891, bladz. 708).

Maar worden dan nu niet de rechten verkort van de officieren, die gedetacheerd zijn bij de landmacht in West-Indië? En eene verandering in dezen zou toch aan de kas geen noemenswaard nadeel doen, want globaal berekend, kan het geen f 1000 per jaar verschillen, terwijl de enkele betrokken personen door eene wijziging in den geest van het Kon. Besl. van 13 Febr. 1867 zich niet langer verongelijkt zouden kunnen achten.

Reeds in het *Milit. Blad* van 30 April 1882 (1), dus bijna twaalf jaar geleden, werd op het onbillijke van de boven besproken bepalingen gewezen, terwijl na, en misschien ook wel lang vóór dien tijd, meermalen door betrokken personen getracht is langs officieelen weg verandering hierin te verkrijgen. Het antwoord was steeds, dat er geen termen tot inwilliging gevonden waren; toch zal een ieder moeten toegeven, dat wijziging niet alleen wenschelijk, maar ook dringend noodzakelijk is. Moge dit schrijven iets tot bespoediging daarvan bijdragen.

R. W. v. WIERINGEN,
2de Luit. Adjud.

Curaçao, 2 Dec. 1893.

(1) •Meten met ongelijke maten," door E. A. v. ROMONDY, met een antwoord van de Redactie.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Verloren illusiën (Een marinezaak), door E. KEMPE. Uitgave van W. J. VAN HOOGST RATEN, 's-Gravenhage.

In de marine wordt nog al eens geklaagd en gemopperd. Een opgewekte geest heerscht daarbij sinds jaren niet. Fier en krachtig zelfbewust leven, geeft zij, als lichaam, niet te zien. Eerder dan bedeed te zijn met vurig, bruischend bloed, geeft zij den indruk van moeheid en bedaagdheid.

Hoe de toestand ook mocht worden geanalyseerd, als résidu zou altijd blijven — een zekere onvoldaanheid van hoog tot laag, van laag tot hoog.

Het verschijnsel teekent en aan de individuen licht 't niet; want ook bij de mannen der vloot is kracht en kennis, taaigheid en energie in ruime mate aanwezig.

Kan 't voor een gedeelte liggen in de weinig aantrekkelijke en weinig resources opleverende plaatsen, waar het grootste deel van 't leven moet worden doorgebracht? Aan het gestadig overplaatsen van 't eene schip naar het andere? Schuilen er fouten in de wijze, waarop de verschillende krachten worden gevormd en benut; in de instellingen, die moeten beoogen, allen te doen samenwerken aan het grootsche doel, waarvoor de marine is bestemd? Missen de grondslagen, waarop de organisatie moest berusten, breedheid van aanleg, of ontbreekt het nog aan den bouwmeester, die voor zijn kunstenaarsoog het bouwwerk in al zijne hoofd- en onderdeelen ziet opgetrokken en waarnaar alle plannen en teekeningen gegeven worden?

Van verschillende zijden worden pogingen gedaan, om de bron der malaise op te sporen; PANTSER plaatste in de *Landsverdediging* eene serie van opstellen, die tot nog toe slechts luttel wederspraak ontmoetten, en welker onderwerpen door hem als zoovele wonde plekken in de marine worden aangemerkt.

Thans is het de oud-Luitenant ter Zee 1ste klasse KEMPE, die in eene goed geschreven brochure getuigenis komt afleggen van den weinig gunstigen toestand, waarin 's lands zeemacht verkeert.

Aan dezen officier, die zijn diensttijd voornamelijk op 's lands schepen doorbracht en met ijver zijne betrekking waarnam, kan het recht van medespreken zeker niet worden ontzegd. Waar de onderwerpen op zakelijke wijze worden behandeld, moet zijn woord de aandacht trekken.

Hij noemt de marine een ernstige zieke en, de diagnose opmakende, komt hij tot de volgende uitkomsten: het personeel is beziel met onvoldoenden lust, zoowel officieren als minderen; de jacht op sedentaire betrekkingen is toenemende;

de officieren kennen de minderen niet voldoende; op te gevorderden leeftijd wordt het commando erlangd over een schip; in den dienst aan boord is geen karakter; op gevorderden leeftijd wordt men in den kapitein-luitenantsrang weder eerste officier; de vlootvoogden commandeeren niet op zee; de opeenvolgende ministers brachten weinig voort; de oude marine-heldengeest wordt niet hoog gehouden; bij de Volksvertegenwoordiging is geen geestdrift voor de marine; eene jaren lange Atjeh-blokkade heeft ontzenuwend gewerkt; er is gemis aan geloof in eene heroïeke verdediging; de echte kameraadschap bestaat niet; de rechtspraak wordt niet voldoende beoefend; . . . waartegenover als lichtpunten worden gereleveerd: het ontstaan der Marinevereniging te Helder; het instellen van een marine-staf; de goede geest der schepelingen om zich tegenover andere zee-mogendheden te onderscheiden.

En als noodzakelijke verbeteringen noemt de Schrijver het aangenamer maken van het scheepsleven; het varen om de Kaap, in de Middellandsche Zee en naar de Noordpool; de kruisers alleen benutten als transportschepen; geen ijdel vlagvertoon met waardelooze schepen; geen buienkauwen in Biscaysche Zee of Noord-Atlantischen Oceaan; in Indië de kleinere schepen langzamerhand doen vervallen en het bijeenbrengen van een flink, krachtig eskader van acht schepen; eene goede promotie, die nu te traag loopt; vroeger in de gelegenheid te worden gesteld om te commandeeren; den kapitein-luitenant ter zee niet doen optreden als eerste officier en bij den luitenant 2de klasse meer practische zelfstandigheid kweeken; sedentaire betrekkingen, enkele inspecteurs en chef van den staf uitgezonderd, meer over *allen* verdeelen; scheiding onder de oudere officieren tusschen den dienst voor Nederland en voor Indië; den Minister van Marine niet doen wisselen met de zoogenaamde politieke ministers; zuinigheid in traktementen en takken van dienst; met 1½ millioen gulden jaarlijks te bezuinigen het materieel verbeteren; het instellen van permanente krijgswaarnemers en de oefeningen voornamelijk doen strekken tot het vormen van goede schutters met geschut, geweer en pistool.

Met deze lijst van verbeteringen meent Schrijver, dat de malaise zoude verdwijnen en over het algemeen een meer opgewekte geest zou ontstaan.

Het is niet te ontkennen, dat aangenaam varen, billijke verdeling van lief en leed, eene goede promotie, goed materieel, veel kunnen toebrengen om een goeden geest aan te kweeken. Het besef van te dienen op verouderd en weinig beteekenend materieel verhoogt niet de zelfbewuste kracht. Doch in deze zal er altijd te wenschen moeten overblijven, terwijl een panacée tegen het verloren gaan van eenmaal gekoesterde illusiën daarin toch niet zoude gevonden zijn.

In zijne onderscheiden schakeeringen is toch het leven zoo rijk aan ontgoochelingen, dat de marine-loopbaan daarvan bezwaarlijk verschoond zoude kunnen zijn.

Men zal ook daar de werkelijkheid moeten nemen, zooals zij is; te hoog gespannen illusiën verdwijnen alras, om gevolgd te worden op dien weg door de illusiën van minder wijsche vlucht. Maar dat behoeft daarom geen reden te zijn, om minder opgewektheid te hebben in den dienst.

Wij zijn overtuigd dat de Schrijver zulks beaamt; maar toch is er o. i. in zijne peroratiën hier en daar te veel traditie overgebleven, uit de tijden van onzen luister ter zee. Traditiën moeten opwekken; maar mogen geen kluisters worden.

Wij moeten allen trouw en flink onzen plicht weten te doen, ook al zijn naam, roem en eer niet onmiddellijk daaraan verbonden. Wij zijn het met den geest van Schrijver's betoog echter geheel eens, dat een krachtige impulsie tot het trouw en met geestdrift vervullen van den plicht — ook van den dagelijkschen — uitgaat van eene organisatie, die aan bekwaamheid en ijver de plaats geeft welke hun toekomen, die elk man tot zijn recht doet komen, die toelaat en dringt tot het ontwikkelen van ieders zelfstandigheid en zelfvertrouwen, die gegrondvest is op vertrouwen onderling en zelve vertrouwen stelt in de personen, die de hen toegewezen posten bekleeden.

Onze marine moet berekend zijn naar onze krachten. Beter een kleine, innig krachtige marine, dan eene, die nog een schaduw van grootheid ontleent aan een groot aantal schepen en scheepjes van mindere waarde; maar daardoor dan ook, met zijn nasleep van groot personeel, illusiën doet scheppen, die later tot niets dan teleurstellingen leiden moeten.

Zij zij dan klein, de marine; het aantal hooge rangen zij dan misschien wat meer beperkt; zeker zal dit voor het personeel zelf, als alles naar evenredigheid is, duizendmaal beter zijn dan dat er onder de markt moet worden gediend; dan dat in de hogere rangen eigenlijk de minste rust wordt gelaten, ter wille van een stelselmatig opvoeren van de rangen voor commando's; waardoor ook het commando zelf eerst op later leeftijd wordt verworven dan vroeger het geval was.

Eene goede regeling eischt, dat met het klimmen in rang, met het klimmen in ancienniteit, de te bekleeden betrekkingen in belangrijkheid toenemen — en niet het tegenovergestelde kunne plaats vinden.

Het opwekken van een heroïeken geest — wij beamen het met den Heer KEMPE — is voor onze kleine natie een hoofdvoorwaarde van haar bestaan. Hij alleen kan een verdedigingsoorlog stempelen tot eene bewonderenswaardige heldendaad — en wanneer in de organisatie der toekomst (waarin ook eene gewijzigde opleiding der officieren in verband met eene marine-krijgsschool niet mag ontbreken), ieder de plaats zal hebben ingenomen die hem toekomt, dan zal op 's lands vloot een opgewekte, een fiere, mannelijke, kameraadschappelijke geest blijken terdege aanwezig te zijn.

Moge het geschrift van den Heer KEMPE er toe bijdragen om dien zoo vurig verlangden dageraad welhaast te zien aanbreken.

X.

Wenken voor den militairen gymnastiek-onderwijzer, door E. E. H. FAURE, 1ste Luitenant der Infanterie. 's-Gravenhage, M. VAN DER BEEK. Prijs f 0,25.

Het bovenstaande werkje werd door ons met zeer veel genoegen gelezen en bevat, onzes inziens, veel goeds.

Op enkele punten slechts verschillen wij van meening met den Schrijver. Zoo zoude het, naar onze opvatting, meer aanbeveling verdienen, om bij »de oefeningen op den evenwichtsboom» (bladz. 35) de volgorde der oefeningen te veranderen en 5 vóór 4, alsmede 8 vóór 7 te onderwijzen, terwijl wij hier ook het »zijwaarts gaan» beoefend zouden willen zien.

Bij de »oefeningen aan den rekstok» (bladz. 36) zouden wij, voor de eerste oefening (opm.), den rekstok op »reikhoogte» in plaats van op »spronghoogte» willen plaatsen, terwijl wij bij de »oefeningen in het klimmen» (bladz. 46) voor de 6de oefening (opm.) den »buighang» boven het »gestrekt hangen» zouden verkiezen.

Maar voor verreweg het grootste gedeelte zijn wij het met den Schrijver eens, o. a. waar hij klaagt over onvoldoende geschiktheid van (vele) militaire gymnastiek-onderwijzers. Wij juichen de pogingen toe, door hem ter verbetering aangewend en gelooven dat hij den goeden weg heeft ingeslagen, toen hij zijne »Wenken» uitgaf.

Ook wij zijn van oordeel dat het aanbeveling verdient de gymnastische opleiding van het kader bataljonsgewijze te doen plaats vinden (bladz. 6); zoo vinden wij ook 't maken van een tableau (bladz. 10) zeer aanbevelenswaardig en zijn wij, met den Schrijver, van het groote nut overtuigd om oefeningen samen te stellen, door 2 of meer enkelvoudige bewegingen gelijktijdig uit te laten voeren (bladz. 27); wij beamen ten volle wat gezegd wordt op bladz. 30 (opm.), waar Schrijver de oefening ook wil doen uitvoeren met de tromp van het geweer naar rechts gekeerd.

Summa summarum is het besproken werkje vol nuttige wenken en zal den militairen gymnastiek-onderwijzer op vele punten kunnen voorlichten, hetwelk niet anders dan ten goede kan komen aan het militaire gymnastiek-onderwijs en dan is voldaan aan hetgeen Schrijver zich bij de samenstelling voorstelde.

Met volle overtuiging bevelen wij dit werkje ten zeerste aan; voor allen, die bij 't militair gymnastiek-onderwijs betrokken zijn, is het bijna onmisbaar.

Sz.

Breda, 24 Februari 1894.

Corrie's Tjisai of Tafereelen uit het leven van een Indischen planter, door W. A. TERWOGT. Twee deelen. Culemborg, BLOM & OLIVIERSE. Prijs f 5,50.

Deze oorspronkelijke roman geeft een schets uit het leven van een tabaksplanter, die eerst op een plantage in Deli werkzaam is en later met de ontginning van een dergelijke onderneming in Britsch Noord-Borneo wordt belast. Het leven in de eenzame binnenlanden, het bedrijf der tabakscultuur worden op onderhoudende wijze geschetst en de Schrijver, die blijkbaar de Indische natuur en maatschappij grondig kent, weet menige belangwekkende mededeeling omtrent land en volk in zijn verhaal in te vlechten. Met veel talent worden vooral de ontzettende moeilijkheden en ontberingen geschetst, waarmede de Europeaan te kampen heeft, die in een nog bijna maagdelijke en bovendien hoogst ongezonde streek een landbouwonderneming moet op touw zetten.

De Schrijver had echter met zijn werk nog een ander doel; bij wil aan het Nederlandsche volk laten zien »de Oostersche huishoudster, zooals zij werkelijk is, en zooals zij den Europeaan op zijne eenzame Estate gezelschap houdt, hem in zijn verlatenheid opvroolijkt door haren zorgeloozen lach en door haar luchtig gekeuvel.» Het is de huishoudster van den held van het verhaal, eene jonge vrouw van Japansche origine, die in den titel is aangeduid met het woord

»Tjisai'', hetwelk: »kleintje'' beteekent. De Schrijver is er ongetwijfeld in geslaagd te doen zien, dat de inlandsche huishoudster voor den Europeaan in de binnenlanden dikwijls van onschatbare waarde kan zijn, niet alleen voor zijne materieele verzorging, maar vooral ook om hem te wapenen tegen het gevaar voor zwaar-moedigheid, melancholie en menschenschuwheid, waaraan velen in hun eenzaam en moeitevol leven blootstaan. Wanneer de Schrijver ons verder verzekert, dat de geschiedenis, die hij ons aanbiedt, geenszins verduist is, maar op »waarachtige feiten'' berust, dan mogen wij niet beweren, dat zijn Oh Soei San een onwaarschijnlijke of onmogelijke figuur zou zijn; maar dat zij ons de inlandsche huishoudster doet zien, »zooals zij werkelijk is,'' dat is — dunkt ons — wat veel gezegd. Vrouwen, die zoo edel, fijngevoelig en onbaatzuchtig, en tegelijk zoo verstandig en energiek zijn, zullen wel onder alle rassen uiterst zeldzaam zijn.

Overigens bevelen wij het werk gaarne ter lezing aan. De beschrijvingen mogen hier en daar een weinig gerekt zijn en de Schrijver soms wat lang stilstaan bij minder belangrijke details, over het algemeen is het werk boeiend geschreven en zal vooral hen, die Indië niet kennen, een goed denkbeeld geven van het leven der Europeanen in de binnenlanden.

The Army Book for the British Empire. A record of the development and present composition of the military forces and their duties in peace and war, by Lieut.-General W. H. GOODENOUGH, R. A., C. B., and Lieut.-Colonel J. C. DALTON (H. P.), R. A., aided by various contributors. London, EYRE & SPOTTISWOODE, East Harding Street, Fleet Street, E. C. etc. 1893. Prijs 5 Shillings.

De stelsels van legervorming en van legerinrichting in Groot-Britannië en Ierland, Britsch-Indië en de Britsche koloniën dragen een zeer bijzonderen stempel, die hen geheel onderscheidt van de, in veel opzichten overeenstemmende stelsels, in de andere staten van Europa gevolgd. Voor een groot deel is het daaraan toe te schrijven, dat het voor den buitenlander zoo moeilijk is, zich een juist denkbeeld te vormen van de inrichting en toestanden der strijdkrachten van het Britsche wereldrijk; voor een ander deel lag de oorzaak dezer moeilijkheid ook in de schaarschte aan goede — d. i. volledige en voor den vreemdeling duidelijke — bronnen.

In dit laatste opzicht vormt *The Army book* een zeer te waardeeren wegwijzer voor ieder, die zich op de hoogte wil stellen van het onderwerp. In beknopten vorm geeft het een overzicht van de ontwikkeling en den tegenwoordigen toestand der gezamenlijke strijdkrachten te land van het Britsche rijk, zoowel in als buiten Europa, van de samenstelling, aanvulling en sterkte der onderdeelen en van hun werkkring in tijden van vrede en van oorlog. De strijdkrachten in het moederland zijn daarin het uitgebreidst behandeld, maar ook omtrent de troepen in Indië en de verschillende koloniën zijn tal van gegevens verstrekt.

Als zoodanig is het werk, ook voor het buitenland, een welkome verschijning.